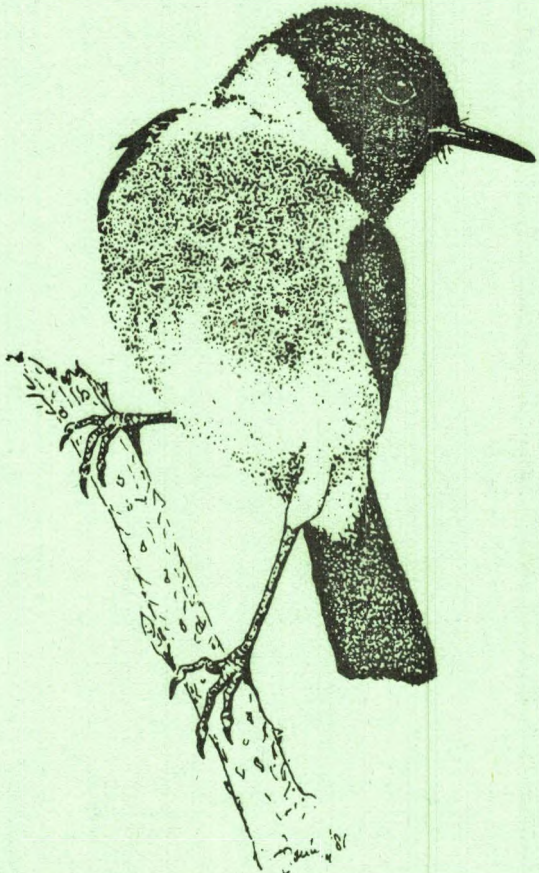


6/2

# DE ROODBORSTTAPUIT



PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN

ADRESSENLIJST AFGEVAARDIGDEN SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VWG-EN

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten                      Waalreseweg 73 a                      5554 HB Valkenswaard                      04902-41271  
 Jon Boesten                      de Mommers 12                      5581 AL Waalre                      04904-15276

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Louis Schrover                      Bergstraat 24                      5611 JZ Eindhoven                      040-439065  
 Wim le Mair                      Vinc. Cleerdinlaan 12                      5582 EK Waalre                      04904-12780

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Tom Heijnen                      Boschdijk 1081                      5626 AG Eindhoven                      04909-2128  
 Pieter Wouters                      Lensheuvel 37                      5541 BA Reusel                      04976-3049

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Loek Hilgers                      Bernard Vrienslaan 7                      5062 EM Oisterwijk                      04242-84978

IVN VOGELWERKGROEP DE PEEL

Sjef Benders                      Wilhelminastraat 58                      5721 KK Asten                      04936-1367  
 Piet van Tilburg                      p/a Postbus 126                      5720 AC Asten                      04936-1120

VOGEL- EN NATUURWACHT 's-HERTOGENBOSCH

Dick Jansen                      Postbus 207                      5140 AE Waalwijk

VOGELWERKGROEP DE KLAMPER

Harrie van Heeswijk                      p/a Fonteinberg 2                      5691 GZ Son                      040-425166  
 Jeroen Heuvelman                      p/a Fonteinberg 2                      5691 GZ Son                      04990-72366

VOGELWERKGROEP BEST

Chiel de Vries                      J. Banckertstraat 14                      5684 BP Best                      04998-73916

VOGELWERKGROEP NUENEN

Noud van Baalen                      Het Puyven 110                      5672 RH Nuenen                      040-833776

VOGELWERKGROEP GELDROP

Piet van Happen                      Waardstraat 15                      5662 EN Geldrop                      040-862739  
 Ben de Ruyter                      Heibeekstraat 40                      5662 EG Geldrop                      040-857391

VOGELWERKGROEP IVN OSS

Fred de Wit                      A. Kuypersstraat 51                      5344 GA Oss                      04120-31625  
 Wim Gremmen                      Mgr. Bekkersstraat 53                      5351 GL Berghem                      04123-1545

VOGELWERKGROEP DE ORTOLAAN

John Vereyken                      Margrietstraat 59                      5741 XL Beek en Donk                      04929-63199  
 Wil v. d. Vossenbergh                      Beukenlaan 95                      5741 DX Beek en Donk                      04929-63206

VOGELWERKGROEP IVN MAARHEEZE

Willem Beeren                      Kard. de Jongstraat 10                      6021 VX Budel                      04958-3437

VOGELWERKGROEP CUYK

Louis Geraets                      B. van Raaystraat 27                      5437 BC Beers                      08850-20263

VOGELWERKGROEP IVN HELMOND

Frans van Lieshout                      Dr. Knippenberghof 14                      5709 EE Helmond                      04920-45711

# SOVON-NIEUWS



## HET BIJZONDERE SOORTEN PROJECT (BSP) IN OOST-BRABANT

Ernest van Asseldonk

In 1985 is het SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) gestart met een projekt dat het volgen van de aantallen en verspreiding van de wat zeldzamere (broed)vogels in Nederland tot doel heeft. De resultaten van de eerste twee BSP-jaren vielen in landelijk opzicht wat tegen! Als DC van Oost-Brabant had ik, wat dat betreft, meer geluk en na twee BSP-jaren in Oost-Brabant kan geconcludeerd worden dat het project goed begint te lopen.

### De soorten

Ten behoeven van het BSP-project heeft SOVON de broedvogelbevolking van Nederland gesplitst in een viertal groepen: kolonievogels, zeldzame vogels, schaarse vogels en de algemene vogels. Bij het BSP ligt de nadruk op de kolonie- en zeldzame vogels. Voor Oost-Brabant zijn uit beide groepen de volgende soorten van belang.

|               |              |             |
|---------------|--------------|-------------|
| Blauwe Reiger | Geoorde Fuut | Duinpieper  |
| Kokmeeuw      | Korhoen      | Klapekster  |
| Zwarte Stern  | Nachtzwaluw  | Grauwe Gors |
| Roek          | IJsvogel     |             |

In 1986 werd ruim 39 % van het totale oppervlak van Oost-Brabant op deze wijze geïnventariseerd. De resultaten van deze telling staan wat betreft de kolonie- en zeldzame vogels vermeld in tabel 1.

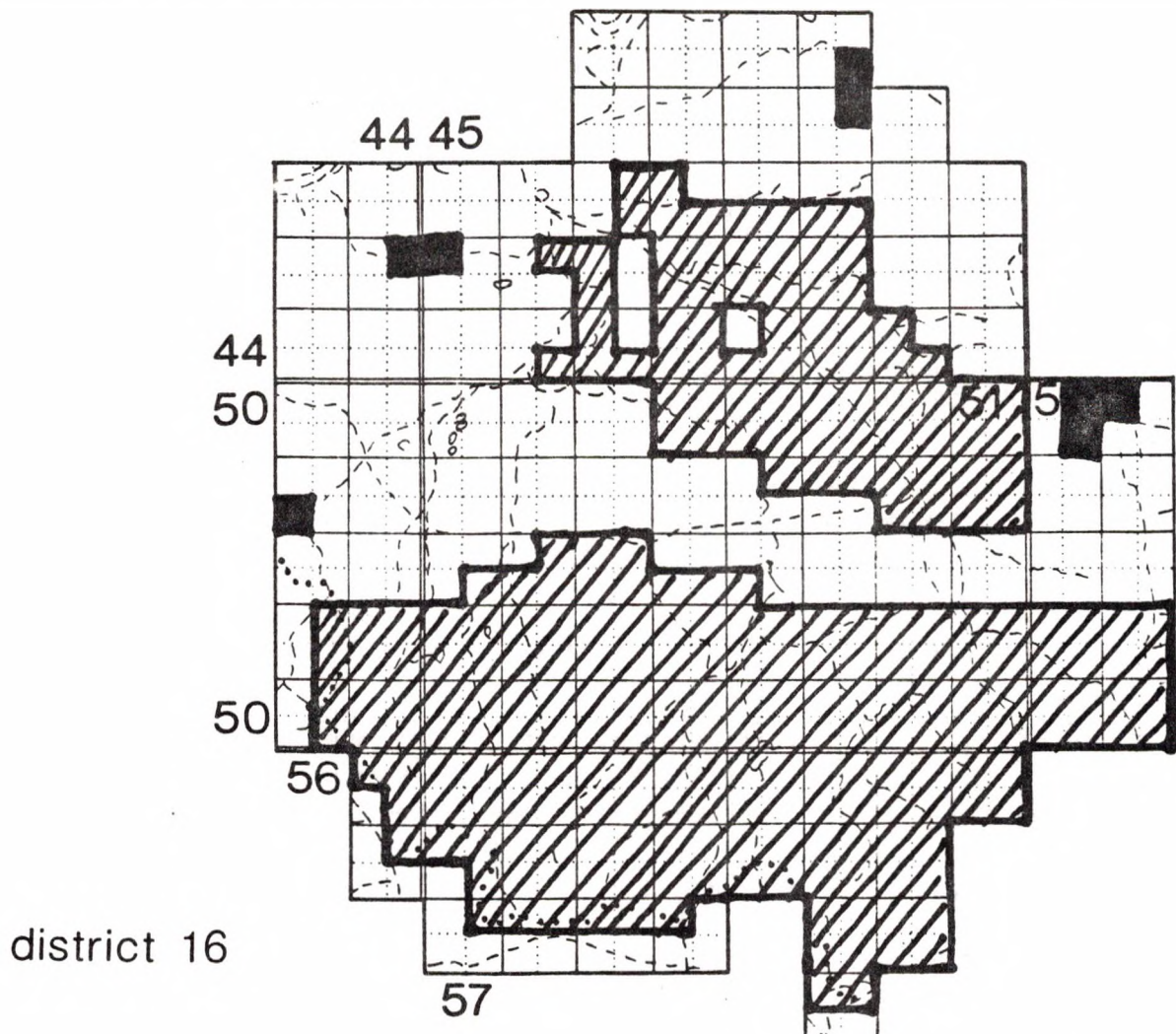
Tabel 1. Kolonie- en zeldzame vogels in distrikt Oost-Brabant in 1986.

| SOORT         | aantal kwartblokken<br>waarin geinv. | aantal kwartblokken<br>waarin aangetrof. | aantal paren |
|---------------|--------------------------------------|--|--------------|
| Blauwe Reiger | 137                                  | 1  | 30-40        |
| Kokmeeuw      | 136                                  | 6  | min. 14.000  |
| Zwartkopmeeuw | 136                                  | 2  | 5-6          |
| Stormmeeuw    | 136                                  | 1  | 6            |
| Zilvermeeuw   | 136                                  | 1  | 4            |
| Zwarte Stern  | 136                                  | 2  | 14-16        |
| Oeverzwaluw   | 140                                  | 6  | 1464         |

vervolg tabel 1

| SOORT             | aantal kwartblokken<br>waarin geinv. | aantal kwartblokken<br>waarin aangetrof. | aantal paren |
|-------------------|--------------------------------------|--|--------------|
| Georde Fuut       | 98                                   | 3  | 33           |
| Roerdomp          | 97                                   | 5  | 6            |
| Grauwe Gans       | 95                                   | 1  | 6            |
| Bruine Kiekendief | 96                                   | 3  | 5            |
| Korhoen           | 98                                   | 8  | 23-24        |
| Porseleinhoen     | 95                                   | 2  | 3            |
| Nachtzwaluw       | 95                                   | 5  | 15           |
| IJsvogel          | 9                                    | 5  | 5            |
| Duinpieper        | 96                                   | 1  | 2            |
| Paapje            | 95                                   | 1  | 1            |
| Grote Karekiet    | 95                                   | 1  | 1            |
| Grauwe klauwier   | 95                                   | 1  | 2            |
| Grauwe Gors       | 96                                   | 1  | 1            |

\* Een kwartblok is eenvierde deel van een atlasblok, dus 2,5 x 2,5 km.



Het BSP in 1987

De bezetting van het district lag voor de eerste twee jaar op respectievelijk 16 %. Als alle toegezegde gebieden en blokken worden geïnventariseerd, zal dit jaar ongeveer 50 % van het district geteld worden op zeldzame- en kolonievogels. Kaart 1 geeft de gebieden weer waar de vogelaars in 1987 actief zijn (gearceerd gedeelte).

Het tellen

Om betrouwbare informatie over het voorkomen van kolonie- of zeldzame soorten te verkrijgen worden er bijzondere eisen gesteld aan de inventarisatie-methode.

- regelmatig tijdens het broedseizoen het blok bezoeken, niet alleen gespreid over het seizoen, maar ook over het etmaal, 's morgens en overdag
- maken van aantekeningen die kunnen duiden op het voorkomen van een broedgeval. Voor uitgebreide informatie, zie: "Vogelinventarisatie, achtergronden, richtlijnen en verslaglegging".

Na afloop van het seizoen kan, op basis van de gemaakte aantekeningen, met behulp van een handleiding worden beoordeeld of er wel of niet sprake is geweest van een broedgeval.

Tot slot moet worden opgemerkt dat het vaak gaat om minder algemene tot zeldzame soorten. Deze soorten zijn vaak ook zeer kwetsbaar voor verstoring, extra voorzichtigheid - dus geen nesten opsporen - is vereist. Gesteld wordt om de soorten, zoals in het tabelletje staan vermeld, dit jaar (en volgende jaren) districtsdekkend te inventariseren.

Speciale aandacht wil ik dit jaar vragen voor de Roodborsttapuit. Recente publicaties wijzen op een duidelijke achteruitgang van deze soort op landelijk niveau. Graag zou ik alle waarnemingen van deze soort ontvangen (in 1986 werden 80 territoria vastgesteld in 39 kwartblokken). Geïnteresseerden in het BSP of de twee andere projecten van SOVON (PTT en BMP) kunnen altijd terecht op onderstaand adres.

Ernest van Asseldonk  
Sch. Kellenerstraat 68  
6042 XH Roermond  
04750 - 25780

## Bijlage 1:

## 09 Schaarse broedvogels

 alle schaarse broedvogels geïnventariseerd

| aantal paren |            |   |   | aantal paren |                |            |   |   |   |
|--------------|------------|---|---|--------------|----------------|------------|---|---|---|
| broedcode    |            |   |   | broedcode    |                |            |   |   |   |
| soort        | onderzocht | 1 | 2 | 3            | soort          | onderzocht | 1 | 2 | 3 |
| dodaars      | 003        | - | - | -            | gr. specht     | 129        | - | - | - |
| fuut         | 004        | - | - | -            | zw. specht     | 130        | - | - | - |
| knobbelzw.   | 016        | - | - | -            | kl.b. specht   | 132        | - | - | - |
| bergeend     | 025        | - | - | -            | kuifleeuwerik  | 133        | - | - | - |
| krakeend     | 027        | - | - | -            | boomleeuw.     | 134        | - | - | - |
| wintertaling | 028        | - | - | -            | eng. g. kwiks  | 146        | - | - | - |
| zomertaling  | 031        | - | - | -            | nachtegaal     | 155        | - | - | - |
| slobeend     | 032        | - | - | -            | blauwborst     | 156        | - | - | - |
| tafeleend    | 034        | - | - | -            | roodb. tapuit  | 160        | - | - | - |
| kuifeend     | 035        | - | - | -            | tapuit         | 161        | - | - | - |
| eidereend    | 037        | - | - | -            | spr.haanrietz. | 169        | - | - | - |
| wespendief   | 045        | - | - | -            | snor           | 170        | - | - | - |
| havik        | 051        | - | - | -            | rietzanger     | 171        | - | - | - |
| esperwer     | 052        | - | - | -            | fluit          | 180        | - | - | - |
| buizerd      | 053        | - | - | -            | vuurgoudh.     | 184        | - | - | - |
| torenvalk    | 056        | - | - | -            | glanskop       | 189        | - | - | - |
| boomvalk     | 058        | - | - | -            | boomklever     | 195        | - | - | - |
| patrijs      | 061        | - | - | -            | wielewaal      | 197        | - | - | - |
| kwartel      | 062        | - | - | -            | putter         | 215        | - | - | - |
| waterral     | 064        | - | - | -            | sijs           | 216        | - | - | - |
| kl. plevier  | 072        | - | - | -            | barmsijs       | 219        | - | - | - |
| kemphaan     | 086        | - | - | -            | kruisbek       | 220        | - | - | - |
| watersnip    | 088        | - | - | -            | appelvink      | 222        | - | - | - |
| houtsnip     | 089        | - | - | -            | geelgors       | 225        | - | - | - |
| wulp         | 093        | - | - | -            | canad. gans    | 444        | - | - | - |
| tureluur     | 095        | - | - | -            | nijlgans       | 446        | - | - | - |
| kerkuil      | 119        | - | - | -            | casarca        | 447        | - | - | - |
| steenuil     | 120        | - | - | -            | mand. eend     | 453        | - | - | - |
| bosuil       | 121        | - | - | -            | halsb.park.    | 895        | - | - | - |
| ransuil      | 122        | - | - | -            |                |            |   |   |   |

# LITERATUUR

## KOKMEEUWEN IN ZUIDOOST NEDERLAND

Kokmeeuwen vormen al jaren lang een heet hangijzer voor de Nederlandse natuurbescherming. De soort wordt er vaak van beschuldigd een grote "vervuiler" te zijn van de voedselarme natuurgebieden en ook economisch en milieu-hygiënisch gezien wordt aan de Kokmeeuw veelal een negatieve rol toebedacht.

Peter Cox en Eric Schellekens hebben in het kader van hun biologie-studie een onderzoek gedaan naar de aantalsontwikkeling en beheersaspecten van de Kokmeeuw in Zuidoost Nederland. Het doel van hun onderzoek was tweeledig: enerzijds het beschrijven van de ontwikkeling en huidige situatie van Kokmeeuw-aantallen en Kokmeeuw-verspreiding in het gebied en anderzijds het evalueren van de uitgevoerde en mogelijk uit te voeren beheersmaatregelen. Hun onderzoek is gebaseerd op literatuurstudie, gesprekken met onder andere terreinbeheerders en aantalsopgaven van vogelaars.

In hun rapport gaan Cox en Schellekens zeer uitvoerig in op allerlei algemene aspecten van de Kokmeeuwbiologie, zoals populatiedynamiek, kolonie-ontwikkeling, jaarcyclus, mortaliteit en voedselkeuze. Voorts wordt op basis van literatuurgegevens de (vermeende) schade en overlast van de Kokmeeuw besproken en wordt ingegaan op methode van Kokmeeuwbeheer. In dit opzicht vormt dit rapport een belangrijk naslagwerk, hetgeen moge blijken uit de 140 artikelen e.d., die de auteurs hebben doorgenomen.

Ten aanzien van de schade en overlast van Kokmeeuwen worden door de auteurs de volgende zaken besproken: economische schade, beïnvloeding van andere vogelsoorten, voedselverrijking en het verhogen van infectie-gevaar.

Het is boeiend om de creativiteit ten aanzien van het bestrijden van Kokmeeuwen eens toe te lichten aan de hand van het volgende rijtje van methoden:

- vangen van adulte vogels
- afschieten van adulte vogels
- toepassen van chemische middelen
- beïnvloeding van het biotoop
- beïnvloeding van de voedselgebieden
- beïnvloeden van de rustgebieden
- rapen van eieren
- vervangen van eieren door nepeieren
- kapotmaken van eieren
- schudden van eieren
- prikken van eieren
- injekteren van eieren
- besproeien van eieren
- dompelen van eieren
- toedienen van een embryocide
- biologische controle (bv. invoeren van predatoren)



(bv. invoeren van predatoren)

Het op zuidoost Nederland toegespitste gedeelte van het rapport bestaat uit een beschrijving van de populatie-ontwikkeling, de aantalsomvang en de verspreiding van de kolonies, een karakterisering van het broedbiotoop, het aangeven van relaties tussen broedkolonies en vuilstortplaatsen, een beeld van de migratie, en een overzicht van de bestrijdingsmethoden, zoals die in een aantal kolonies zijn toegepast.

Onder zuidoost Nederland worden de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg verstaan. In dit gebied onderscheiden de schrijvers drie regio's, namelijk 1) de Veluwe randmeren, 2) zuidoost Gelderland, midden en oost Brabant en Limburg en 3) west Brabant. De kolonies in deze regio's zijn geografisch gezien min of meer gescheiden van elkaar en ze vertonen bovendien een andere populatie-ontwikkeling. In de onderstaande bespreking beperk ik mij tot de voor ons meest interessante regio 2.

Het totaal aantal broedparen in regio 2 bedroeg in 1961 10.600 paren, in 1979 20.900 en in 1984 21.800. Voor de periode 1961-1979 betekent dat een gemiddelde jaarlijkse groei van 4,0 % en voor de periode 1979-1984 0,8 %. Dit staat in scherp contrast met de aantalsontwikkeling van de Kokmeeuw in regio 1 en 3. In het gebied van de Veluwe randmeren nam de soort in 1979-84 met gemiddeld 37 % per jaar toe. In west Brabant daarentegen nam de populatie in die periode af met gemiddeld 1,9 % per jaar.

Het aantal kolonies in regio 2 is in al die jaren nauwelijks gewijzigd, met uitzondering van 20-25 jaar geleden, toen er vier kolonies meer waren (15 tegenover 11 op dit moment). Heel anders is dat met de intensiteit van de bestrijding van de Kokmeeuw in een aantal kolonies, die zeer sterk is toegenomen. Onderstaand staatje geeft een overzicht van het aantal opzettelijk verstoorde broedparen over de jaren 1979-1984.

|                           | 1979   | 1980   | 1981   | 1982   | 1983   | 1984   |
|---------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|
| aantal paren              | 20.900 | 19.400 | 19.700 | 21.100 | 24.600 | 21.800 |
| aantal paren<br>verstoord | 10.570 | 7.200  | 13.400 | 12.500 | 16.300 | 15.100 |

Het is duidelijk, dat een groot deel van de aanwezige paren (40-70 %) ieder jaar niet tot broeden komt. Op basis van berekeningen komen Cox en Schellekens tot de konklusie, dat de reproductie van de wel broedende paren onvoldoende is, om de populatie in regio 2 op het nivo van al die jaren te handhaven. Dat het aantal paren desondanks min of meer konstant blijft, is volgens hen te wijten aan de aanwezigheid van een aanzienlijke surpluspopulatie (een "overschot" van tot dan toe niet-broedende vogels) en/of instroming van Kokmeeuwen van elders. Hierdoor zijn de beheersmaatregelen in regio 2 deels teniet gedaan, maar zonder dergelijke maatregelen zou het aantal paren wellicht sterk zijn toegenomen.

In hun bespreking van toe te passen beheersmaatregelen stellen de auteurs, dat van door Kokmeeuwen toegebrachte economische schade van enig belang geen sprake is. Voorts menen zij, dat de eventuele milieu-hygiënische problemen die de soort veroorzaakt (namelijk het verspreiden van schadelijke bacteriën) beter op een andere manier aangepakt kunnen worden. En in hun literatuuronderzoek zijn de auteurs geen overtuigende aanwijzingen tegengekomen over negatieve effecten van Kokmeeuwen op andere diersoorten. Het enige overtuigende negatieve effect van Kokmeeuwen is de beïnvloeding van de vegetatie in en langs van oorsprong voedselarme vennen en plassen.



Dergelijke voedselarme situaties komen in Nederland steeds minder voor en kunnen daarom als waardevol beschouwd worden. Het Kokmeeuwbeheer zou dus vooral gericht moeten zijn op het behouden van voedselarme situaties. Volgens Cox en Schellekens heeft dit echter alleen zin, als een gebied niet tevens van buitenaf wordt verrijkt (via het grond- of oppervlaktewater). In veel gevallen is het daarom een vereiste, dat het gebied een onafhankelijk hydrologisch regiem heeft.

De auteurs benadrukken, dat het bestrijden van Kokmeeuwen in de broedkolonies symptoombestrijding is. De toename van de soort (in heel Nederland overigens) moet vooral gezocht worden in de extreem gunstige voedselomstandigheden, die in de loop der jaren zijn ontstaan: sterk in omvang en aantal toegenomen vuilnisbelten en een gigantische drijfmestgift op het land. Omdat deze factoren moeilijk te beïnvloeden zijn, pleiten Cox en Schellekens ervoor, om - in ieder geval voorlopig - een Kokmeeuw beleid te voeren, dat gericht is op het concentreren van Kokmeeuwen in gebieden, waar de minste schade aan de vegetatie optreedt.

Tom Heijnen.

Cox, P. & E. Schellekens 1984. Aantalsontwikkeling en beheer van de Kokmeeuw (*Larus ridibundus*) van zuidoost-Nederland. Staatsbosbeheer, Utrecht & Universiteit van Nijmegen. 81 pagina's en bijlagen.

Bijlage: (samenvatting van gegevens in bovengenoemd rapport):  
aantal paren per kolonie in midden en oost Brabant, 1975-1984.

| Kolonie            | 1975 | 1976    | 1977   | 1978 | 1979 | 1980    |
|--------------------|------|---------|--------|------|------|---------|
| Grote Peel         | 6000 | 4950    | 5295   | 6105 | 6166 | 4509    |
| Budel-Dorpplein    |      |         |        |      | 3400 |         |
| Strabrechtse Heide | 160  |         |        | 65   |      |         |
| Malpie             |      |         | enkele | 6    | 50   | 50      |
| Mariapeel          | 250  | 0       | 700    | 1000 | 2000 | 1200    |
| Deurnesepeel       |      |         |        |      | 215  |         |
| Goor en Flaesven   |      |         |        |      | 3250 |         |
| Cartierheide       | 30   | 100-150 | 80     | 0-10 | 0    | 0       |
| Landschotse Heide  |      | enkele  | 50-60  |      | 150  | 400-500 |
| Netelselsche Heide |      |         |        |      | 200  |         |

| Kolonie            | 1981 | 1982 | 1983    | 1984 |
|--------------------|------|------|---------|------|
| Grote Peel         | 4650 | 5256 | 8541    | 4800 |
| Budel-Dorpplein    | 3800 |      | 3200    |      |
| Strabrechtse Heide | 60   | 25   | 50      | 0    |
| Malpie             | 400  | 250  | 225     | 550  |
| Mariapeel          | 280  | 250  | 0       | 0    |
| Deurnese Peel      | 350  |      | 450-900 | 1400 |
| Goor en Flaesven   | 2700 |      | 3800    | 3000 |
| Cartierheide       | 0    | 0    | 0       | 0    |
| Landschotse Heide  | 450  | 750  | 85      | 10   |
| Neterselsche Heide |      |      |         | 400  |

## LOPENDE ONDERZOEKEN

---

- \* SOV Bekentellingen                      Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26,  
5541 CD Reusel (04976 - 2271).  
Insturen uiterlijk 14 dagen na de desbetreffende  
telling.
- \* Watervogeltellingen                    Koördinatie: M. Helmig, NMF, Prof. Cobbenhagen-  
laan 225, Tilburg (013-678755)
- \* Avifauna-onderzoek PPD                Frans Post, RNV, afdeling SLI, buro ILG, Bra-  
bantlaan 1, 5216 TV Den Bosch (073 - 125454,  
toestel 2426).
- \* Zwarte Kraai                            L. Buurma, Lisserweg 493, 2165 AS Lisserbroek  
(02521 - 10873).  
Gevraagd: Waarnemingen van Zwarte Kraaien ge-  
merkt met wit of rood vleugelplaatje, met opgave  
van plaats, datum en eventuele waargenomen tekst  
op het plaatje.
- \* Zwarte Stern                            Jan van der Winden, Postbus 19184,  
3501 DD Utrecht.  
Gevraagd: Gegevens uit Noord-Brabant betreffende  
broedgevallen, voor- en najaarsconcentraties,  
fenologische waarnemingen uit de periode 1967-  
1986.
- \* Huiszwaluw                             Willem Veenhuizen, Bussele 32, 5641 PB Eindhoven  
Gevraagd: tellen van nesten (Noord-Brabant).
- \* SOV Geoorde Fuut                      Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26,  
5541 CD Reusel (04976 - 2271).  
Gevraagd: Alle waarnemingen uit de periode 1983-  
1987 die betrekking (kunnen) hebben op een  
broedgeval.

# KORTE MEDEDELINGEN



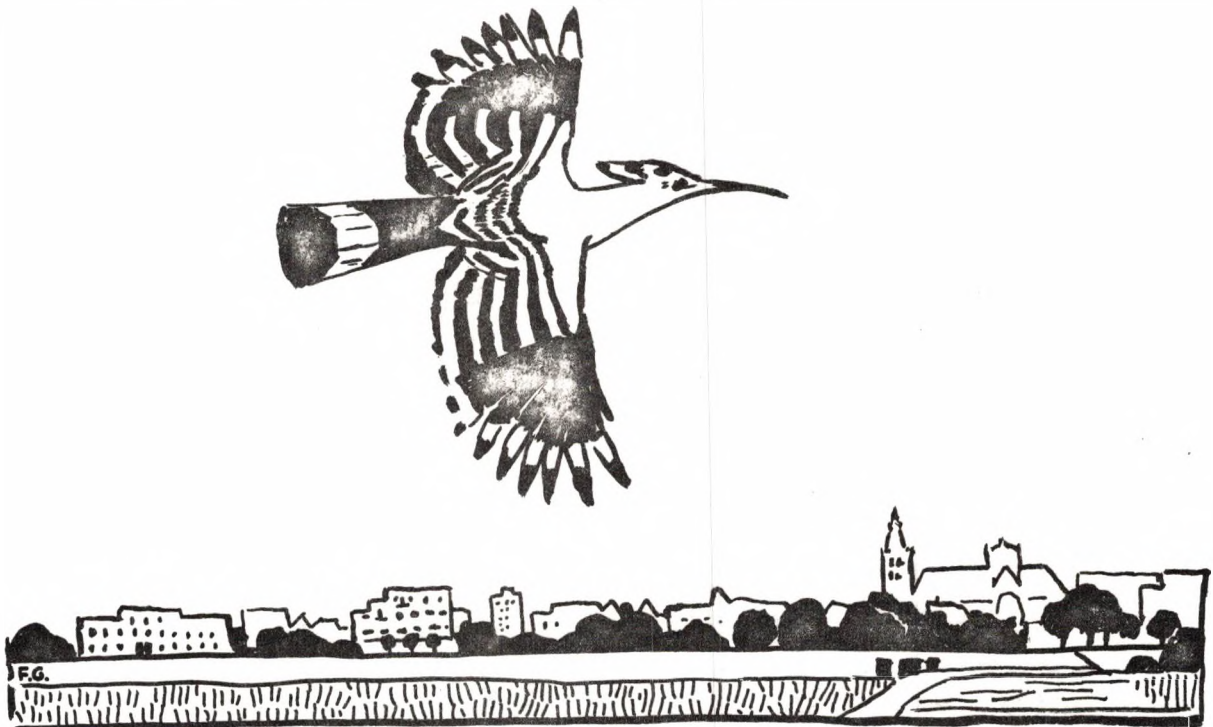
## WAARNEMING VAN EEN HOP IN HET BOSSCHE BROEK

Vrijdag 1 mei 1987 ging ik om een uur of acht 's avonds een eindje fietsen in het Bossche broek, het stukje polder tegen de zuidkant van Den Bosch. Ik maakte mijn gebruikelijke rondje. Plotseling werd mijn aandacht getrokken door een opvallend vliegende vogel. Ik pakte mijn kijker en volgde het dier, dat op 15 meter hoogte vloog. Ik kreeg een spechtachtige indruk door de golvende vlucht, het bonte verenkleed en de afgeronde vleugels. Direkt viel op dat de voorzijde rosebruin was. Even dacht ik aan een Vlaamse Gaai, maar de zeer opvallende zwart-witte dwarsbanden op de vleugels en het ontbreken van een witte stuit wezen in een andere richting.

Ik zag nog net de lange snavel toen een Zwarte Kraai de vogel kwam storen. Het was me inmiddels duidelijk dat het een Hop was, maar ik had niet gedacht dat die zoveel kleiner was dan een Zwarte Kraai. De Hop versnelde de vlucht en probeerde door een plotselinge koerswijziging van de kraai te ontkomen.

Deze gaf niet op en het tafereel herhaalde zich. Inmiddels waren beide vogels zover van mij verwijderd, dat ze niet meer goed afstaken tegen de bomenrand aan de oostkant van het Bossche broek. Thuis gekomen keek ik de boeken er nog eens op na. Met name de beschrijving van de vlucht (vlinderachtig golvend en vrij laag) was zeer herkenbaar.

Fred Geven, St. Jacobstraat 4, 5211 LP Den Bosch.



EVALUATIE DERDE BEKENTELSEIZOEN

Nu de telling van 7 en 8 maart achter de rug is kan een korte evaluatie worden gegeven van het derde bekentel seizoen. Het beeld is nog vrij vaag, omdat een hoop formulieren op het moment nog niet binnen zijn. Over het geheel bekeken blijkt al wel dat er redelijk veel trajecten onderzocht zijn. In Midden-Brabant is de telintensiteit weer wat terug gelopen, in de Kempen raakte enkele smalle loopjes onbemand, maar daar stond een uitbreiding met een aantal belangrijke beektrajecten in het Land van Cuyk tegenover! Ronduit slecht verliepen de tellingen van de Kempense plassen, die steeds ter vergelijking bij het onderzoek zijn betrokken.

Waarschijnlijk is het animo hiervoor teruggelopen, doordat de resultaten de laatste tijd door ijsvorming erg mager waren. Juist door het dichtvriezen van de grotere, open wateren werd weer de belangrijke opvangfunctie van het bekenstelsel bij extreme weersomstandigheden duidelijk! Bekijk de resultaten van maart 1986 en 1987 maar eens, en vergelijk de aantallen van de eendsoorten met die van maart 1985 toen alle vennen en plassen gewoon open lagen.

Resultaten

Het aantal Wilde eenden tijdens de telling van maart 1987 zal straks, als alle gegevens binnen zijn, evenals in 1986 weer de magische grens van 10.000 exemplaren overschrijden. De aantallen van Wintertaling en Kuifeend liggen (nu al) boven de 1000 ex. De Tafeleend zal op meer dan 900 exemplaren uitkomen, een aantal waar de 161 en 129 exemplaren, die respectievelijk in maart 1985 en maart 1986 werden geteld, magertjes tegen afsteken.

Ook het Nonnetje en de Grote Zaagbek waren in maart goed vertegenwoordigd, maar zij bereikten geen van beiden de opvallende aantallen van maart 1985. Toen werden 69 Nonnetjes geregistreerd tegenover 23 nu en 2 in 1984, en van de Grote Zaagbek werden in 1985 21 exemplaren waargenomen, tegenover 13 nu en 1 in 1984.

Tendenzen die voor de gehele derde telperiode goed gelden is de invasie van Barmsijzen, die erg duidelijk uit de verf komt en de verwachte sterke afname van de wintergevoelige soorten als Dodaars, IJsvogel, Grote Gele Kwikstaart en Waterhoen.

In november werden in totaal 82 Barmsijzen geteld, in december waren dat er 175 en in maart 124. Hoewel je zou verwachten dat de IJsvogel na drie achtereenvolgende strenge winters onderhand Nederland wel zou zijn uitgevoren, duikt het beestje toch elk telseizoen weer op. Het verloop ziet er tot op heden als volgt uit:

|          |      |      |      |        |     |    |   |
|----------|------|------|------|--------|-----|----|---|
| November | '84, | '85, | '86, | resp.: | 28, | 3, | 2 |
| December | '84, | '85, | '86, | resp.: | 6,  | 0, | 1 |
| Maart    | '85, | '86, | '87, | resp.: | 0,  | 1, | 0 |

Voor de Grote Gele Kwikstaart geldt:

|          |      |      |      |        |     |     |   |
|----------|------|------|------|--------|-----|-----|---|
| November | '84, | '85, | '86, | resp.: | 26, | 12, | 1 |
| December | '84, | '85, | '86, | resp.: | 6,  | 1,  | 1 |
| Maart    | '85, | '86, | '87, | resp.: | 0,  | 7,  | 1 |



Grote Zilverreiger  
*Actitis hypoleucos*

Frank D.

Voor de algemene wintergevoelige soorten en de roofvogels durf ik geen cijfers te noemen omdat die nog te onvolledig zijn.

Opmerkelijk was dat in december en maart een noemenswaardig aantal Aalscholvers op of in de omgeving van beken en afwateringskanaaltjes bij Den Bosch verbleef. In december dobberde een groep van 75 exemplaren op de Empelse plas bij de Nieuwe Vliet-Hoefgraaf en 38 exemplaren vertoefden op de Hertogswetering. In maart troffen tellers 12 stuks aan op de Graafsche Raam, 47 op Dommel ten zuiden van Den Bosch en 1 op de Hertogswetering.

Buiten de wat algemenere soorten leverde het telseizoen van 1986-1987 uiteraard weer de nodige verrassingen op. Hieronder volgt een overzichtje:

|                     |  |
|---------------------|--|
| Grote Zilverreiger: | 1 ex. Hertogswetering (nov; werd hier ook al tijdens de maarttelling van 1986 gezien). |
| Wilde Zwaan:        | 1 ex. Hertogswetering (dec.)<br>5 ex. Budeldorplein, overvliegend (dec).               |
|                     | 16 ex. Soerendonks Goor (mrt).   |
| Kleine Rietgans:    | 1 ex. Donge-Eerste Ley (mrt.)  |
| Bergeend            | 13 ex. Hertogswetering (mrt.)<br>1 ex. Donge-Eerste Ley (mrt.)                         |
| Krooneend:          | 1 ex. IJzeren Man, Geldrop (nov.)  |
| Waterral:           | 1 ex. Beekloop, Bergeyk (nov.)<br>1 ex. Hertogswetering (dec.)                         |
| Patrijs:            | 30 ex. Dommel t.h.v. Bostel, in een groep (nov.)                                       |

|                   |  |
|-------------------|--|
| Goudplevier:      | 3 ex. Kleine Beerze (nov.)                   |
|                   | 21 ex. Hertogswetering (nov.)                |
| Houtsnip:         | 1 ex. Kleine Dommel (nov.)                   |
|                   | 2 ex. Grote Beerze t.h.v. Oirschot (dec.)    |
| Kleine B. Specht: | 1 ex. Grote Beerze t.h.v. Oirschot (nov.)    |
|                   | 1 ex. Astense AA (dec.)                      |
| Klapekster:       | 1 ex. Strabrechtse heide (nov.)              |
|                   | 1 ex. Strabrechtse heide (mrt.)              |
| Frater:           | 9 ex. Hertogswetering (nov.)                 |
| Fitis:            | 1 ex. Grote Beerze t.h.v. Westelbeers (nov.) |

De bekendtellingen zullen nog tenminste twee telseizoenen georganiseerd worden, zodat een beeld verkregen wordt over 5 jaren. Het is echter de bedoeling dat voor november 1987 een vrij uitgebreid verslag verschijnt. Om dat te realiseren dienen alle waarnemingen die tot op heden niet zijn ingezonden uiterlijk op 31 juni binnen te zijn. De gegevens worden vanaf dan door mij overgeschreven op een nieuw formulier dat door Tom Heynen speciaal voor computerverwerking is ontworpen. Alles wat buiten het inlevertermijn binnenkomt kan niet meer in het verslag worden betrokken en verliest zodoende een groot deel aan waarde. Ik hoop daarom op ieders medewerking.

Lex Peters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel. Telefoon: 04976-2271.

RUSSISCHE KAUWEN CORVUS MONEDULA SOEMMERINGII IN MIDDEN EN OOST BRABANT:  
EEN VERVOLG

In een vorig nummer van de Roodborsttapuit heb ik het een en ander geschreven over het voorkomen van de Russische Kauw, *Corvus monedula soemmeringii*, in midden en oost Brabant. Deze gegevens waren gebaseerd op steekproeven bij groepen Kauwen in januari 1985 en 1986.

De Provinciale Planologische Dienst van Noord-Brabant organiseerde in januari 1987 wederom een wintervogeltelling in midden en oost Brabant. Tijdens deze telling heb ik als full-time vogelaar 22 wintervogel-telgebieden onderzocht, waardoor de gelegenheid zich voordeed om het steekproef-onderzoek voort te zetten.

Tussen 6 en 29 januari 1987, maar vooral vanaf 19 januari, heb ik bij 18 groepen of delen van groepen Kauwen het aandeel Russische Kauwen bepaald. Voor het subjektieve criterium dat ik hanteerde voor het onderscheiden van soemmeringii verwijs ik naar het vorige artikeltje.

Net als in 1985 en 1986 was er ook nu geen sprake van, geografisch gezien, willekeurige steekproeven. Op twee groepen na werden alle steekproeven namelijk in noordoost Brabant genomen. Bovendien zijn de weersomstandigheden mogelijk van zeer sterke invloed op het resultaat geweest. Er was immers gedurende een groot deel van de telperiode sprake van extreem lage temperaturen en een grotendeels gesloten sneeuwdek.

De resultaten van de steekproeftellingen zijn samengevat in tabel 1, waarin ook de gegevens uit januari 1985 en 1986 zijn opgenomen.

Tabel 1. Aantal soemmeringii Kauwen in groepen Kauwen.

|  | jan. 1985   | jan. 1986   | jan. 1987  |
|--|-------------|-------------|------------|
| aantal (delen van) groepen onderzocht            | 13          | 17          | 18         |
| gemiddeld aantal Kauwen per onderzochte groep    | 28(8-72)    | 33(8-84)    | 35(7-107)  |
| totaal aantal Kauwen onderzocht                  | 363         | 559         | 632        |
| aantal "groepen" met soemmeringii Kauwen (met %) | 7 (54 %)    | 8 (47 %)    | 15 (83 %)  |
| totaal aantal soemmeringii Kauwen (met %)        | 69 (19.0 %) | 64 (11.4 %) | 98 (15.5%) |

Het percentage Russische Kauwen in januari 1987 ligt tussen dat van januari 1985 en 1986 in. Het aandeel "groepen" waarin de ondersoort is vastgesteld, is echter beduidend groter. Voor een klein deel zal dat liggen aan de iets hogere gemiddelde grootte van de onderzochte "groepen" in januari 1987, maar mogelijk duidt dit gegeven er op, dat de Russische Kauwen in januari 1987 in mindere mate geconcentreerd voorkwamen.

Over het absolute aantal Russische Kauwen in januari 1987 in midden en oost Brabant kan nog geen inschatting gemaakt worden. Daartoe moeten eerst de resultaten van de wintervogeltelling bekend zijn.

Tom Heijnen, Boschdijk 1081, 5626 AG Eindhoven.

#### Literatuur

Heijnen, T. 1986. Russische Kauwen *Corvus monedula* soemmeringii in midden en oost Brabant. Roodborsttapuit 5(2/3):62-65.

#### BOOMVALKEN BOVEN HET PLATVOETJE, STRABRECHTSE HEIDE

De meeste vogelaars kennen het verschijnsel wel: Boomvalken, sierlijk jagend boven een heideveld. Een fraai, vertrouwd aandoend gezicht. Vooral in de nazomer (augustus-september) kun je meerdere vogels tegelijk aantreffen, hetgeen niet verwonderlijk is omdat dan de jongen uitgevlogen zijn. Voorjaarsconcentraties zijn daarentegen minder algemeen. Een van de plekken, waar de afgelopen jaren grotere aantallen Boomvalken in het voorjaar zijn aangetroffen, is de Strabrechtse Heide, en wel vooral boven en rond de heidevennen. Tabel 1 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 1. Voorjaarsconcentraties van Boomvalken op de Strabrechtse Heide tot 1986 (6 exemplaren of meer). \*

| Datum      | Aantal | Bron                  |
|------------|--------|-----------------------|
| 5- 6-1979  | 9      | Hendriks 1979         |
| 14- 6-1979 | 11     | Hendriks 1979         |
| 16- 6-1979 | 11     | Archief VWG de Kempen |
| 19- 6-1979 | 10     | Hendriks 1979         |
| 2- 6-1980  | 6      | Archief VWG de Kempen |
| 4- 6-1980  | 6      | Archief VWG de Kempen |
| 10- 6-1980 | 6      | Archief VWG de Kempen |
| 25- 5-1981 | 8      | Archief VWG de Kempen |
| 3- 6-1981  | 8      | Archief VWG de Kempen |

In het voorjaar en de zomer van 1986 waren wij af en toe in de gelegenheid, om een (kort) bezoek te brengen aan het Platvoetje, een ven op de Strabrechtse Heide, gelegen langs de weg van Heeze naar Someren. Op twee dagen stelden we een zeer groot aantal Boomvalken vast, tot maximaal 18 exemplaren (tabel 2).

Tabel 2. Aantal Boomvalken bij het Platvoetje, voorjaar 1986.

| Datum     | Tijd (hele uren) | Aantal |
|-----------|------------------|--------|
| 22-5-1986 | 12               | 6      |
| 22-5-1986 | 21               | 3      |
| 23-5-1986 | 14               | 16-18  |
| 29-5-1986 | 21               | 18     |
| 2-7-1986  | 11               | 3      |
| 8-7-1986  | 21               | 2      |

De waarnemingen zijn gedaan in een periode van het jaar, waarin doortrek van Boomvalken niet tot nauwelijks meer plaatsvindt (Cramp en Simmons 1980, Bijlsma 1980). Alleen doortrek van in Scandinavie broedende vogels zou dan nog mogelijk zijn, omdat die tot eind mei in hun broedgebied arriveren (Gensbol 1984). Naar verhouding is het aantal paren in die landen echter gering (ca 4000, waarvan ca 1000 paren in Zweden en ca 2700 paren in Finland; Gensbol 1984). De waarnemingen zullen dus voor het merendeel betrekking hebben op broedvogels uit de omgeving. Het aantal broedparen van de Boomvalk op de Strabrechtse Heide en omgeving in 1986 is ons niet bekend. Maar aangezien 5-10 paren per atlasblok (25 km<sup>2</sup>) al een uitzonderlijk hoge dichtheid in Nederland is, is het duidelijk dat het Platvoetje tot op grote afstand een aantrekkingskracht op Boomvalken uitoefend.

De periode van het grootste aantal (eind mei) komt overeen met de fase die vooraf gaat aan de start van de eileg. Zodra de eileg begint, is het vrouwtje volledig aan het nest gebonden (Bijlsma 1980). Hieruit zou gekonkludeerd kunnen worden, dat de 18 vogels eind mei zowel op mannetjes als vrouwtjes betrekking hebben en dat daarna het aantal daalt vanwege het feit, dat dan uitsluitend de mannetjes op pad gaan.

\* Het is aannemelijk, dat dergelijke aantallen ook na 1981 aanwezig waren.



De reden van de grote aantrekkingskracht van het Platvoetje voor Boomvalken is simpel. Vanaf half mei, maar vooral eind mei, vliegen hier gigantische aantallen libellen. Het gaat vooral om de soorten *Enallagma cyathigerum*, *Ischnura elegans* en *pumilio*, *Leucorrhina dubia*, *Libellula depressa* en *Libellula quadrimaculata* (Geijskes en van Tol 1983, Wasscher 1979). Libellen vormen een geliefde en smakelijke prooi voor de Boomvalk. We hebben de Boomvalken alleen maar met libellenjacht bezig gezien.

Als laatste bijzonderheid willen wij vermelden, dat er enkele keren een eerste kalenderjaar Boomvalk tussen de adulte vogels rondscharrelde. Dergelijke onvolwassen beesten worden slechts zeer zelden in de noordelijke delen van het broedgebied aangetroffen (Cramp & Simmons 1980, Grensbol 1984).



Tom Heijnen en Jan van der Winden.

Met dank aan Piet van Happen voor het nazoeken van Boomvalk-gegevens in het archief van VWG De Kempen

#### Literatuur

- Bijlsma, R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam.  
 Cramp, S. & K.E.L. Simmons 1980. The Birds of the Western Palearctic, Vol. II. Oxford Univ. Press.  
 Geijskes, D.C. & J. van Tol. De libellen van Nederland. KNNV, Hoogwoud.  
 Gensbol, B. 1984. Birds of Prey. Collins, Londen.  
 Hendriks, H. 1979. Veel Boomvalken op de Strabrechtse Heide, voorjaar 1979. *Blauwe Klauwier* 5(4), 1 p.  
 Wasscher, M. Th. 1979. The Odonate fauna of the surroundings of Eindhoven, south-eastern Netherlands. *Notul. odonatol.* 1: 81-83.

LOPEND ONDERZOEK

Ter bescherming van bedreigde diersoorten kunnen projecten worden gesubsidieerd die gericht zijn op bescherming van de leefomgeving van bedreigde dier (dus ook vogel-) soorten.

Zowel een landelijke als een Europese pot (EG-subsidie) is beschikbaar.

Zo zijn in het recente verleden o.a. een Oeverwaluwenwand in Uden, het Vecht-dal en in Losser gesubsidieerd evenals een Visdievenkolonie in Oudendijk (betere bescherming).

De EG financiert "mede" 50%. Nederlandse projecten die mede-steun uit de EG ontvingen zijn tot nu toe maaibeheer Weerribben, Bescherming Friese IJselmeerkust, behoud Griend en aanschaf beheersmateriaal Hoge Platen.

Projekt voorstellen via N.M.F. indienen. Wij kunnen U ook informatie verschaffen op welke wijze het voorstel moet worden gemaakt, eisen, richtlijnen e.d.

Maarten Helmich, N.M.F., Postbus 1180, 5004 BD Tilburg

## RANSUILEN IN SON EN HUN MENU

John Bruinsma, gebaseerd op gegevens van Pieter Hoefsloot

---

Voorwoord van de redactie

Dit artikel is met toestemming van de auteur letterlijk overgenomen uit het mededelingenblad van de KNNV afd. Eindhoven. De Venkraai, april/mei 1987 nummer 1987.

Inleiding

Uilen en roofvogels trekken de belangstelling van elke vogelaar. Pieter Hoefsloot, lid van vogelwerkgroep "de Klamper" ging zover dat hij een werkstuk maakte over de Ransuil: "De Ransuil, studie van het leven van de Ransuil", Son 1986. 1)

Zijn studie valt uiteen in twee delen: een literatuurstudie over het leven van de Ransuil in het algemeen en een eigen onderzoek. Het is dit onderzoek dat ik onder de aandacht van de lezers wil brengen.

Het doel van het onderzoek was tweeledig:

- het vaststellen van het aantal ransuilen op een roestplaats en het verloop daarvan in het winterseizoen,
- het vaststellen van het menu aan de hand van braakballen en zo mogelijk van veranderingen in het menu in de loop van de winter.

Het onderzoek vond plaats op de toenmalige roestplaats in de gemeentebossen van Son en Breugel tussen 1981 en 1986.

Het aantal ransuilen op de roestplaats

Pieter Hoefsloot vat de literatuur over het gebruik van roestplaatsen als volgt samen:

"In de winter kunnen lokaal opmerkelijk grote groepen Ransuilen aangetroffen worden. De vogels knappen overdag een 'uiltje' en gaan 's nachts op jacht. Dit verschijnsel noemen we roesten.

Functies van dit verzamelen in de winter kunnen zijn dat de uilen profiteren van elkaars ervaringen tijdens de jacht, ze loodsen elkaar als het ware naar geschikt jachtterrein. Meestal verlaten 2 of meer uilen gelijktijdig de roestplaats. Alleen wegvliegende uilen keren meestal terug

en wachten tot een soortgenoot langs vliegt. Vermoed wordt dat dergelijke verzamelplaatsen tevens fungeren als een soort huwelijksmarkt, want de uilen verlaten de roestplaats in het voorjaar paarsgewijs. De laatste mogelijke functie zou de veiligheid kunnen zijn. Een aantal uitelkaar-vliegende uilen zou een predator kunnen verwarren.

De uilen prefereren dennenbos als roestplaats omdat ze hierin zich het best kunnen verbergen. De kleuren van het verenkleed lijken erg op een stuk schors. Ze vertrouwen volledig op hun camouflage met als gevolg dat ze niet schuw zijn. Bij gebrek aan dennebos wordt ook wel genoeg genomen met loofbomen. We treffen roestplaatsen aan in dennebos, loofbos, grienden, eendenkooien, moerashosjes, boomgaarden en stadsparken etc. De roestplaats kan in grootte variëren. We kunnen groepen uilen aantreffen in een groepje bomen, zelfs een solitaire boom, maar ook in enkele ha bos. Op sommige roestplaatsen kunnen slaapgezelschappen van 10 tot 30 exemplaren en soms 100 tot 150 exemplaren aangetroffen worden.

Binnen een zwerm heerst geen rang, maar iedere individu schijnt een vaste slaappleats te bezitten. Het ringen van Ransuilen heeft aangetoond dat dagelijks andere Ransuilen een plaatselijke roestplaatsen kunnen benutten. De aantallen pleisteraars kunnen van jaar tot jaar sterk variëren, maar zijn ook door de winter heen weinig constant.

Enkele roestplaatsen in de omgeving van Eindhoven zijn in het Eckartse bos, Vresselse bos en het Sonse bos. 2)

Gedurende 4 (en een half) winterseizoen heeft Pieter, al dan niet met vrienden, regelmatig de roestplaats in de gemeentebossen van Son bezocht. De telmethode beschrijft hij als volgt:

"Ik ging altijd als volgt te werk. Ik liep door het desbetreffende perceel bos en zocht de grond af naar uitwerpselen. Zodra ik zo'n plek met uitwerpselen aantrof, zocht ik de nabijgelegen boomkruinen af naar uilen. Dit is naar mijn idee de beste methode, daar de uilen zo goed gecamoufleerd zijn, dat je ze niet meteen met het blote oog kunt ontdekken. Natuurlijk zal ik uilen over het hoofd gezien hebben, maar ransuilen zoeken vaak dezelfde plek uit om de dag door te brengen en die plekken worden vaak mooi gemarkeerd door de witte vogelpoep (of wit-geel, in lange slierten) en de uileballen.

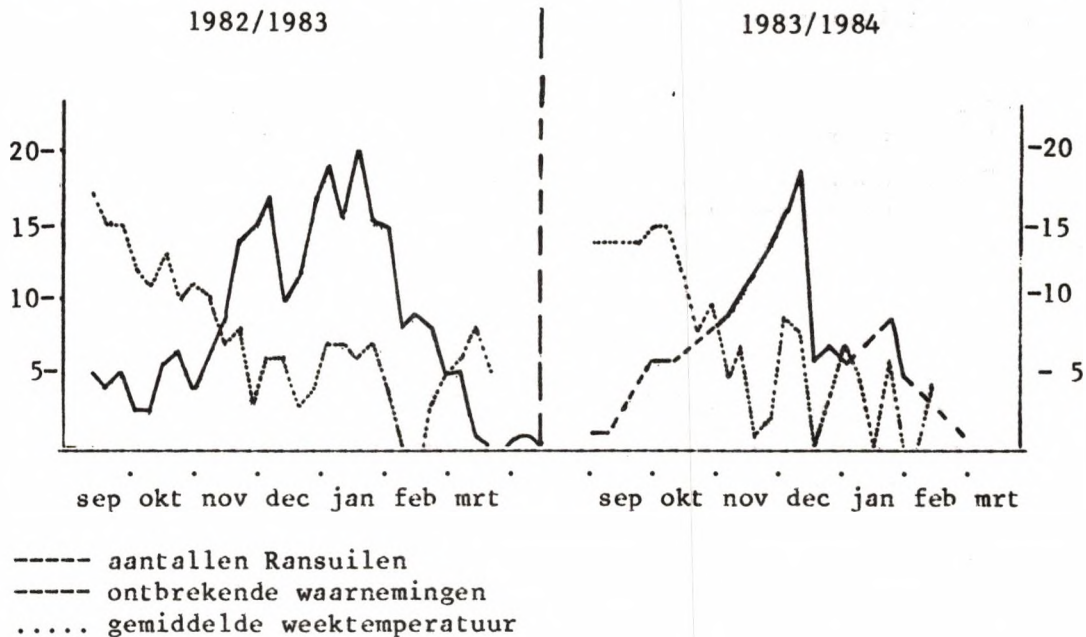
Echter uilen die de roestplaats nog maar pas bezoeken en hun zitplaats nog niet goed gemarkeerd hebben, exemplaren die opgeschrikt zijn en gaan verzitten, afgezonderde exemplaren of zelfs uilen, die in een zo dichte boomkruin zitten kunnen over het hoofd gezien zijn. 3)

Niet alle telgegevens zijn compleet. Pieter somt een aantal praktische problemen op:

- je moet ervaring op doen, of anders er achter komen hoe groot de roestplaats is,
- halverwege het onderzoek verplaatst de roestplaats zich,
- de onderzoeker moet hard werken voor zijn eindexamen,
- en verhuist vervolgens naar buiten de regio. 4)

Niettemin zijn de gegevens van 1982/1983 compleet en die van 1983/1984 nagenoeg compleet. 5) In figuur 1 wordt het aantal uilen per week weer-gegeven. Bovendien is de gemiddelde weektemperatuur 6) ingetekend.

Figuur 1. Aantallen Ransuilen en temperatuurverloop in twee winters.



De roestplaats blijkt bewoond van september tot maart met als hoogtepunt de maanden december en januari. Het is de vraag of er verband is tussen temperatuur en het aantal uilen, zoals op het eerste gezicht lijkt. Echter, een periode 'koud voor de tijd van het jaar' (eind nov./begin dec. '83) leidt niet tot bijzondere grote aantallen, evenmin als een relatief warme periode in de weken daarop de uilen doet verdwijnen. Het aantal uilen verminderd al tijdens de koudste maand: februari. De conclusie is eerder dat er geen rechtstreeks verband bestaat tussen het aantal uilen en de gemiddelde weektemperatuur, maar dat gedurende de winter het aantal uilen toeneemt en de temperatuur afneemt, elk in zijn eigen ritme.

Niet in Pieters rapport staan zijn bevindingen omtrent het aantal uilen dat hij per boom telde in de winter van 1982/'83. Hij startte deze telling op 27/11 en hield hem toen de verdere winter min of meer iedere week vol.

Opvallend in tabel 1 is een grote mate van plaatstrouw. Er zijn in dit bos met enkele honderden bomen maar 36 bomen waarin uilen zitten (en waaronder uileballen liggen). In 10 gevallen wordt 4 weken of meer achtereenvolgens 1 of meer uilen in dezelfde boom waargenomen, in 12 gevallen 3 of meer weken achtereenvolgens. Betekent dit dan ook, dat tenminste 10 of 12 uilen gedurende langere tijd 'vaste' bewoner van de roestplaats zijn? Onwaarschijnlijk is dit niet, maar eigenlijk zou je daar nauwkeuriger onderzoek naar moeten doen: vaker tellen en aantekeningen maken omtrent het uiterlijk van de vogel: groot/klein, licht/donker e.d.

Tabel 1. Het aantal ransuilen per roestboom in de gemeentebossen in Son, winter 1982/1983.

| datum     | boom |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | Tot. | waarvan<br>gepaard |   |
|-----------|------|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|------|--------------------|---|
|           | 1    | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9  | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 |      |                    |   |
| 27-11     |      | 1 |   |   | 2 |   | 1 | 1 | 1  |    |    |    |    |    | 1  |    | 1  |    |    |    |    | 1  | 1  |    |    |    |    |    | 1  |    | 3  |    |    |    |    |    | 14   | 2                  |   |
| 4-12      |      | 1 |   |   |   | 2 |   | 1 | 1  | 1  |    |    | 1  |    |    |    | 1  |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 1  |    |    | 1  | 1  | 2  |    | 1  |    | 1  |      | 15                 | 4 |
| 10-12     |      |   | 1 | 1 |   |   |   |   | 1  | 1  |    |    | 1  |    |    | 1  |    |    |    | 2  |    |    | 1  |    | 1  |    |    |    |    | 1  |    | 4  |    |    | 2  |    | 17   | 4                  |   |
| 22-12     | 1    | 1 | 1 |   |   |   |   |   | 1  | 1  |    | 1  |    |    |    |    | 3  |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 1  | 2  |    |    |    |    | 13   | 2                  |   |
| 28-12     | 1    | 1 |   |   |   |   | 1 |   | 1  |    | 1  |    |    |    |    | 1  |    | 3  |    |    |    |    | 1  |    |    |    |    |    | 1  | 1  | 4  |    | 1  |    |    |    | 17   | 0                  |   |
| 8-1       | 1    | 1 |   |   |   |   |   |   | 1  | 1  | 1  |    |    |    | 1  |    | 3  |    | 1  |    |    |    |    | 1  |    |    |    |    | 1  | 1  | 5  |    | 1  |    |    |    | 18   | 0                  |   |
| 15-1      | 1    | 1 |   |   |   |   |   |   | 1  |    | 1  |    |    | 1  |    | 1  | 5  |    |    |    | 1  |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 1  | 3  |    |    |    |    | 16   | 0                  |   |
| 21-1      |      |   |   |   |   |   |   |   | 1  |    | 1  |    |    |    |    | 1  | 5  | 1  | 1  |    | 1  |    |    |    |    |    |    |    | 1  |    |    | 6  |    |    |    |    | 18   | 0                  |   |
| 23-1      |      |   |   |   |   |   |   |   | 1  |    | 1  |    |    | 1  |    | 1  | 4  | 1  | 1  |    |    |    |    |    |    |    | 1  |    |    |    | 4  |    |    |    |    |    | 15   | 0                  |   |
| 30-1      |      | 1 |   |   |   |   |   |   | 1  |    | 1  |    |    | 1  |    | 1  | 4  | 1  | 1  |    | 1  |    |    |    |    |    |    |    |    | 4  |    |    |    | 1  |    |    | 16   | 0                  |   |
| 4-2       |      |   |   |   |   |   |   |   |    |    | 1  |    |    |    | 1  |    |    | 1  | 1  |    |    |    |    |    |    | 5  | 1  | 2  |    |    | 4  |    |    |    |    |    | 15   | 2                  |   |
| 13-2      |      |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 7  |    |    | 1  |    |    |    | 8    | 0                  |   |
| 18-2      |      |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    | 1  |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 4  |    |    |    | 2  |    | 9    | 4                  |   |
| 26-2      |      |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 1  |    | 1  |    |    | 2  | 4  |    |    |    |    | 8    | 2                  |   |
| 6-3       |      |   |   |   |   |   | 1 |   |    |    | 1  |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 5    | 2                  |   |
| 12-3      |      |   |   |   |   |   | 1 |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 1  |    |    |    | 2  |    | 1  |    |    |    |    |    | 5    | 2                  |   |
| 19-3      |      |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | 1  |    |      | 1                  | 0 |
| Tot. uil  | 4    | 8 | 1 | 1 | 2 | 2 | 3 | 2 | 10 | 5  | 1  | 9  | 2  | 3  | 1  | 4  | 4  | 3  | 1  | 4  | 4  | 3  | 2  | 1  | 5  | 5  | 4  | 5  | 5  | 2  | 5  | 6  | 56 | 3  | 1  | 4  | 2    |                    |   |
| Tot. wrn. | 4    | 8 | 1 | 1 | 2 | 2 | 3 | 1 | 10 | 5  | 1  | 9  | 2  | 3  | 1  | 4  | 4  | 10 | 4  | 4  | 3  | 2  | 1  | 5  | 1  | 3  | 4  | 4  | 1  | 5  | 5  | 14 | 3  | 1  | 3  | 2  |      |                    |   |

De hypothese dat de roestplaats werkt als 'huwelijksmarkt' zou ondersteund worden als het aantal waargenomen paren vogels kort na de winter toeneemt. (De laatst verblijvende zouden niet broedende vogels kunnen zijn). De kolom 'gepaarde uilen' laat inderdaad enige paren uilen zien vanaf begin februari (maar ook t/m 22/12, dat zouden dan paren van vorig jaar kunnen zijn). Het gaat elke keer maar om een of twee paar per teldatum, dus erg sterk is het bewijs niet.

Tabel 2. Procentuele samenstelling van het voedsel van ransuilen in Nederland, naar aantal prooidieren.

|                              | Texel | Vlieland | Ameland | Friesland | Groningen/Drente | N.W.-Overijssel | Twente | Veluwe + Voorst | Utrechtse heuvels | Poldergebied | Duinengebied | Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden | Noordbrabant/Limburg | Rotterdam | Walcheren | Son  |
|------------------------------|-------|----------|---------|-----------|------------------|-----------------|--------|-----------------|-------------------|--------------|--------------|------------------------------------|----------------------|-----------|-----------|------|
|                              | I     | II       | III     | IV        | V                | VI              | VII    | VIII            | IX                | X            | XI           | XII                                | XIII                 | XIV       | XV        | XVI  |
| Vleermuis                    | -     | -        | -       | -         | -                | -               | -      | -               | -                 | -            | -            | -                                  | -                    | -         | 0.7       | -    |
| Bospitsmuis                  | -     | -        | -       | 2.7       | 0.4              | 1.5             | 3.7    | 2.1             | 2                 | 0.9          | 2.0          | -                                  | 1.0                  | -         | -         | 0.4  |
| Dwergspitsmuis               | -     | -        | 0.1     | 1         | 0.1              | -               | 0.2    | 3.5             | 1                 | 0.2          | 0.2          | -                                  | 0.4                  | -         | -         | 0.2  |
| Waterspitsmuis               | 0.2   | -        | -       | -         | -                | -               | -      | -               | -                 | -            | -            | -                                  | 0.1                  | -         | -         | -    |
| Huisspitsmuis                | -     | -        | -       | -         | -                | -               | 0.2    | 0.2             | -                 | 0.1          | -            | 1                                  | 0.1                  | -         | 2.3       | 0.5  |
| Mol                          | -     | -        | -       | 0.3       | 0.1              | -               | -      | 0.6             | 1                 | 0.1          | -            | -                                  | 0.1                  | -         | -         | -    |
| Konijn                       | 0.1   | -        | 0.2     | -         | -                | -               | -      | -               | -                 | -            | -            | -                                  | -                    | -         | -         | -    |
| Rosse woelmuis               | -     | -        | -       | -         | 1.0              | -               | 1.0    | 5.0             | 2                 | 0.8          | 1.4          | -                                  | 3.3                  | -         | -         | 6.2  |
| Woelrat                      | -     | -        | -       | 0.5       | 0.1              | -               | 0.1    | 0.1             | -                 | 0.5          | 0.3          | 2                                  | 0.1                  | -         | 0.7       | -    |
| Veldmuis                     | -     | -        | 4.8     | 91.4      | 72.8             | 80.6            | 82.5   | 48.2            | 43                | 73.2         | 60.1         | 14                                 | 59.8                 | 11.2      | 5.3       | 30.2 |
| Aardmuis                     | -     | -        | -       | 1.2       | 6.9              | 3.9             | 1.9    | 9.8             | 37                | 5.7          | -            | -                                  | 15.2                 | -         | -         | 11.7 |
| Noordse woelmuis             | 51.6  | 1.1      | -       | 1.2       | -                | -               | -      | -               | -                 | 1.6          | -            | 29                                 | -                    | -         | -         | -    |
| Woelmuis sp.                 | -     | -        | -       | -         | -                | -               | -      | -               | -                 | 1.9          | -            | 5                                  | 0.3                  | -         | -         | -    |
| Ondergrondse woelmuis        | -     | -        | -       | -         | -                | -               | -      | -               | -                 | -            | -            | -                                  | 0.1                  | -         | -         | 0.1  |
| Dwergmuis                    | -     | -        | -       | -         | 5.4              | 0.8             | 1.0    | 2.1             | -                 | 1.0          | 0.4          | 3                                  | 1.0                  | 3.5       | -         | 5.0  |
| Bosmuis                      | 42.3  | 97.2     | 94.2    | 0.7       | 11.4             | 13.2            | 6.8    | 23.8            | 13                | 6.2          | 15.7         | 22                                 | 11.8                 | 5.4       | 11.4      | 32.4 |
| Bruine rat                   | 1.1   | -        | -       | 0.1       | -                | -               | -      | 0.3             | -                 | 0.3          | 0.9          | -                                  | 0.2                  | -         | 0.7       | 0.5  |
| Huismuis                     | 0.5   | -        | 0.6     | 0.3       | 0.6              | -               | 0.1    | 0.2             | -                 | 0.8          | 0.9          | -                                  | 0.7                  | 0.6       | 0.7       | 1.6  |
| Vogel sp.                    | 4.1   | 1.7      | 0.1     | 1.6       | 1.3              | -               | 2.6    | 3.9             | -                 | 6.7          | 17.9         | 23                                 | 5.8                  | 79.2      | 78.0      | 11.3 |
| Kikker sp. +<br>Hagedis sp.  | -     | -        | -       | -         | -                | -               | -      | 0.1             | -                 | 0.1          | -            | -                                  | -                    | -         | -         | -    |
| Totaal aantal<br>prooidieren | 4437  | 179      | 3161    | 941       | 1626             | 129             | 2674   | 863             | 95                | 1115         | 9913         | 83                                 | 3650                 | 312       | 123       | 1313 |

Prooiresten in braakballen: een overzicht van het menu

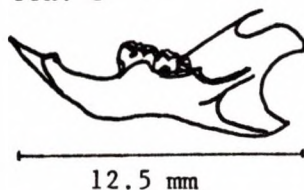
Gelukkig voor de onderzoeker braken Ransuilen een deel van de braakballen op de roestplaats uit. Bovendien worden botten slecht verteerd, zodat er voldoende (schedel-) resten aanwezig zijn om het prooidier op naam te kunnen brengen. Systematisch verzamelen en vervolgens determineren geeft dus inzicht in het winterse menu van de Ransuil. Pieter verzamelde gedurende de winter 1982/1983 per maand alle braakballen en determineerde de zoogdierresten met vrienden (waaronder uw huidige auteur). Determineren is nog niet zo eenvoudig. Bij controle door de Hr Aelberts van het Natuurstudiecentrum Jan Vriends in Asten bleek dat een aantal fouten waren gemaakt (vooral bij de spitsmuizen). Deze zijn zo goed mogelijk gecorrigeerd. 7)

Er is nogal wat onderzoek gedaan naar prooiresten in braakballen en C. Smeenk vat in Ardea 60 een aantal gegevens samen. 8)

Ik heb Pieters gegevens over de roestplaats in Son zodanig bewerkt 9) dat ze met deze landelijke gegevens vergelijkbaar zijn en ze aan de tabel van Smeenk toegevoegd. (tabel 2)

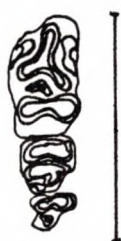
Het blijkt dat de prooiresten van de Sonse gemeentebossen goed te vergelijken zijn met die van min of meer vergelijkbare landschappen (Twente, Veluwe + Voorst, Utrechtse heuvelrug, Noord-Brabant/Limburg), minder met waddeneilanden, steden, klei- polders of moerassen. Dat zal samenhangen met de aanwezigheid en/of bereikbaarheid van prooidieren.

tek. 1

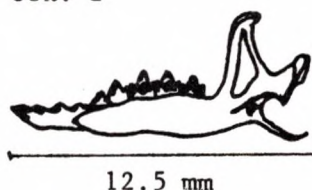


rechter onderkaak

voorbeeld van een  
'ware' muis: bosmuis  
*Apodemus sylvaticus* L.

bovenaanzicht  
kiezen

tek. 2



rechter onderkaak

voorbeeld van een spits-  
muis: bosspitsmuis  
*Sorex araneus* L.

De grootste afwijkingen van de Sonse roestplaats van de andere vindplaatsen zijn:

|                                     | Son   | vergelijkbaar<br>landelijk | N.Br+Limb. |
|-------------------------------------|-------|----------------------------|------------|
| Veldmuis, <i>Microtus arvalis</i>   | 30,2% | 48,2-82,5%                 | 59,8%      |
| Bosmuis, <i>Apodemus Sylvaticus</i> | 34,4% | 6,8-23,8%                  | 11,8%      |
| Vogels, <i>Aves</i>                 | 11,3% | 2,6- 5,8%                  | 5,8%       |



Opvallend is het lage aandeel 'veldmuis' en het tamelijk grote aandeel vogels.

De meeste van Smeenk's gegevens zijn ook 's winters verzameld. Dat kan de verschillen niet verklaren. Bij gebrek aan kennis kan ik geen verklaring geven, maar het zou niet moeilijk zijn een aantal mogelijkheden te bedenken.

Samen met Hans de Boer heeft Pieter getracht de vogelschedels op naam te brengen. Deze determinaties zijn bij gebrek aan goede literatuur subjectiever, maar grote groepen zijn wel uit elkaar te houden. In tabel 3 een samenvatting.

Tabel 3. Samenstelling van het deel 'vogels' in het menu van de ransuilen in de winter van 1982/'83.

|                    | in aantallen | in procenten |
|--------------------|--------------|--------------|
| Zaadeters          | 82           | 55,0         |
| vink/keep          | 18           | 12,1         |
| kneu               | 14           | 9,4          |
| huismus            | 46           | 30,9         |
| Insekteneters      | 21           | 14,1         |
| waarvan graspieper | 10           | 6,7          |
| Mezen              | 43           | 28,9         |
| waarvan koolmees   | 21           | 14,1         |
| pimpelmees         | 20           | 13,4         |
| Spreeuw + lijster  | 3            | 2,0          |
| Totaal             | 149          | 100%         |

#### Maandelijks veranderingen in het menu

Door maandelijks alle braakballen weg te rapen, is een idee te krijgen van het menu van die maand en eventuele veranderingen in de loop van de winter. De resultaten van dit onderzoek in de winter van 1982/'83 zijn samengevat in tabel 4.

Tabel 4. Samenstelling van de prooiresten per maand gedurende de winter 1982/'83, in procenten, en de gemiddelde maandtemperatuur

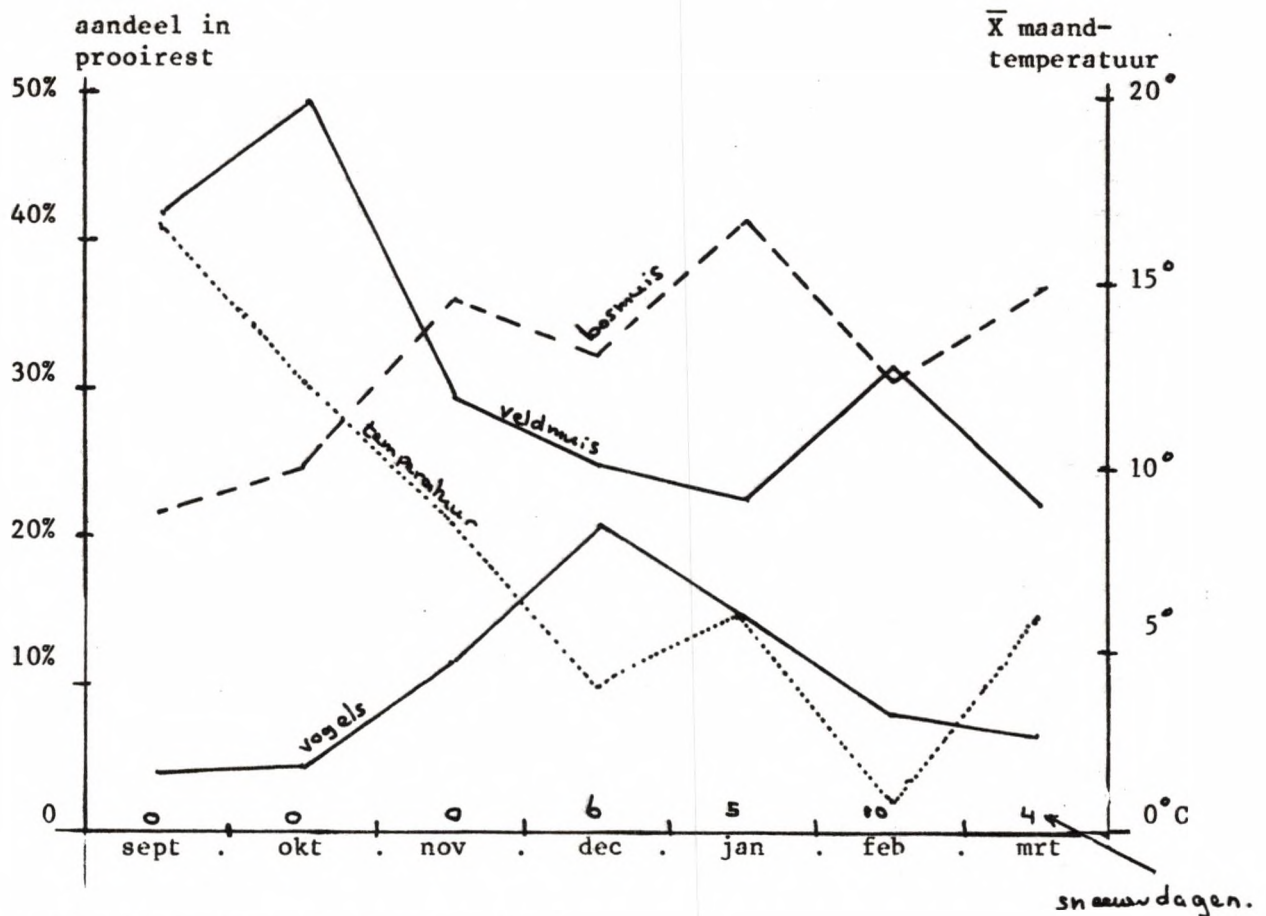
| Soort prooidier                         | maand   |        |        |        |        |         |        |
|---|---------|--------|--------|--------|--------|---------|--------|
|   | sept'82 | okt'82 | nov'82 | dec'82 | jan'83 | febr'83 | mrt'83 |
| bosspitsmuis                            | 0.7     | --     | --     | --     | --     | --      | 2.1    |
| dwergspitsmuis                          | 0.7     | --     | --     | --     | --     | --      | 0.5    |
| huisspitsmuis                           | 3.3     | --     | --     | --     | --     | --      | 2.1    |
| bosmuis                                 | 20.9    | 24.9   | 36.6   | 32.5   | 41.9   | 30.2    | 37.4   |
| dwergmuis                               | 2.6     | 5.1    | --     | 4.9    | --     | 7.9     | 5.9    |
| huismuis                                | 8.5     | 4.0    | 0.4    | --     | --     | --      | --     |
| bruine rat +<br>rat spec.               | 0.7     | 1.7    | 0.4    | --     | --     | --      | 0.5    |
| rosse woelmuis                          | 5.9     | 1.1    | 9.3    | 5.2    | 7.2    | 7.9     | 8.6    |
| aardmuis                                | 11.8    | 11.9   | 8.4    | 11.2   | 15.0   | 12.7    | 19.9   |
| veldmuis                                | 41.8    | 48.0   | 29.1   | 24.9   | 22.8   | 31.7    | 22.5   |
| ondergrondse<br>woelmuis                | --      | --     | --     | --     | --     | --      | 0.5    |
| vogels                                  | 3.3     | 3.4    | 11.9   | 21.3   | 13.8   | 7.9     | 7.0    |
| totaal                                  | 100%    | 100%   | 100%   | 100%   | 100%   | 100%    | 100%   |
|   | 153     | 177    | 227    | 329    | 167    | 63      | 187    |
| gemiddelde maand-<br>temperatuur in °C. | 16.3°   | 10.9°  | 7.9°   | 4.2°   | 6.2°   | 1.0°    | 6.0°   |

Ook nu wordt een poging gedaan en verband te leggen met de gemiddelde temperatuur.

Enige opvallende resultaten zijn:

- er worden weinig spitsmuizen gegeten en in de wintermaanden al helemaal geen,
- in de loop van de winter neemt het aandeel 'bosmuis' toe en 'veldmuis' af,
- het aantal 'vogels' neemt toe in de eerste koude periode (december), maar niet in de tweede (februari). Een en ander wordt duidelijk geïllustreerd in figuur 2.

Figuur 2. Aandeel bosmuizen, veldmuizen en vogels per maand in de winter van 1982/'83, de gemiddelde maandtemperatuur en het aantal sneeuwdagen.



Het is niet eenvoudig deze resultaten te interpreteren. Je moet heel wat van de uilen en de potentiële prooidieren weten voor je hun relatie begrijpt. Gelukkig heeft Annemarie Steeman geholpen met literatuur (11) en interpretatie, waarvoor veel dank! Daaraan ontleen ik het volgende. Bosmuizen zijn 's winters meer actief dan veldmuizen, dus ook prooi gevoeliger. Mogelijk speelt ook nog een rol dat veldmuizen bij sneeuwbedekking eerder onder de sneeuw door zullen graven dan bosmuizen.

Sneeuwgegevens zouden bovenstaande interpretaties kunnen ondersteunen. Van Gerard de Jong ontving ik sneeuwgegevens over de winters 1982/'83 en 1983/'84. (12) Het blijkt dat er in de winter van het menu-onderzoek in onze omgeving geen enkele dag een sneeuwdek groter dan 1 cm lag. Het is dus

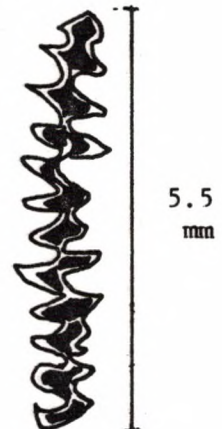
tek 3.



16 mm

rechter onderkaak

voorbeeld van een woelmuis:  
Microbus arvalis Pallas,  
Veldmuis



5.5 mm

bovenaanzicht  
kiezen

onwaarschijnlijk dat dat de verklaring is van de verschillen in menu. Er viel die winter weinig sneeuw en bovendien waren zowel de temperatuur van de lucht als de grond te hoog voor een sneeuwdek.

Ook de kans dat de sneeuwval (in deze winter) bijdraagt tot begrip van verandering in het menu is klein. Het aantal dagen per maand dat er tenminste enige sneeuw viel is weergegeven in figuur 2 voor de lezer die zelf verband wil zoeken.

De verschillen in het aandeel 'vogels' in de winter kunnen dus ook niet door sneeuwval of -bedekking worden verklaard. Het toenemend aandeel 'vogels' in de winter hangt mogelijk samen met het dan ontbrekend bladerdak, zodat de vogels minder beschutting hebben. Moeilijker is te verklaren waarom het aandeel in december het hoogst is. In eerste instantie lijkt dat te maken te hebben met de kou, maar in de tweede kou-periode (februari) neemt het aantal vogels niet toe. Mogelijk geeft de grafiek het verloop van het aantal slapende prooivogels rond de roestplaats weer.

### Slotwoord

Met geduld en volharding zijn een aantal feiten verzameld over het leven van de Ransuil. De veranderingen in hun aantal en in hun winterse menu zijn zo goed mogelijk vastgelegd. De verklaring van wat je ziet is, zoals meestal in veldonderzoek, moeilijk zo niet onmogelijk. Het prikkelt je fantasie en nodigt uit ermee bezig te blijven.

### Voetnoten

1. Bij mij in te zien en eventueel te copieren.
2. Hoefsloot, p. 36-37.
3. idem p. 40.
4. idem p. 40.
5. in het onderzoekverslag van Pieter Hoefsloot zijn ook de telgegevens van 1981/'82, 1984/'85 en 1985/'86 opgenomen.
6. berekend uit de gemiddelde dagtemperatuur, ontleend aan de maandoverzichten van het KNMI.
7. Hoefsloot, p. 49.
8. C. Smeenk: Okologische Vergleiche zwischen Waldkauz *Strix aluco* und Waldohreule *Asio otus*; *Ardea*, jaargang 60, juni 1972.
9. Dwz. 100% = alle prooiresten zonder de insekten; alle vogelresten zijn opgeteld tot 'Aves'.
10. Tabel overgenomen uit het artikel van C. Smeenk (tabel 7 p. 35) met vertaling van bijschriften en toevoegingen van "Son".
11. R. Schöpfer en U. Hildenhage: *Feldmaus-microtus arvalis*, R. Schöpfer: *Waldmaus sylvaticus* en B. van Bulow en H. Vierhaus: *Gewollenanalyse - ein Weg der Säugetierforschung*.
12. Piet Muizelaar en Klaas Ybkema: "Sneeuwoverzicht" november 1982 t/m 1983 en november 1984 t/m maart 1984; in *De Weerspiegel*, jaargang 1982, '83, '84. Hiervoor mijn hartelijke dank aan Gerard de Jong! Een echte liefhebber zou de sneeuwgegevens ook nog tegen de aantallen ransuilen per week kunnen afzetten (par. 2). Volgens mij is ook hier (bij gebrek aan sneeuw) geen sprake van een verband.

## VERLOOP VAN DE STELTLOPERTREK OP DE LANDSCHOTSE HEIDE, AUGUSTUS 1986

Lex Peeters

---

### Inleiding

In 1986 waren juli en augustus zeer droog. Tengevolge daarvan droogden de vrij ondiepe wateren in de Kempen geleidelijk uit. Zo ook de vennen op de Landschotse heide (gelegen ten zuiden van Middelbeers). Daardoor ontstonden fraaie strandjes en slikjes, die een grote aantrekkingskracht bleken uit te oefenen op diverse steltlopersoorten. Door een grote nieuwsgierigheid naar het doortrekverloop van deze vogelgroep, werd besloten om het gebied dagelijks te bezoeken en konsekwent de meest interessante soorten te tellen. Het onderzoek werd gestart op 7 augustus en moest als gevolg van een gebroken enkel helaas op 27 augustus beëindigd worden. Desalniettemin vormen de resultaten een aardige afspiegeling van drie weken steltloper trek.

De resultaten worden hieronder in het kort besproken in de vorm van een, misschien wat saaie, opsomming van feiten. Erg veel conclusies zijn er niet te verbinden aan een klein onderzoekje als dit.

### Methode

De vennen werden in bijna alle gevallen 's middags bezocht. Steeds werd de zelfde route aangehouden. Elke telling nam circa vier uren in beslag. Bij de algemenere soorten, die soms in erg grote getale aanwezig waren (Kievit, Wilde Eend) moest volstaan worden met een schatting. De meeste soorten werden echter uitermate nauwkeurig geteld met behulp van verrekijker en telescoop (Kowa 60 mm, 20 x). Buiten ondergetekende nam Pierre van der Wielen uit Reusel een belangrijk deel van het onderzoek voor zijn rekening. Op 12 en 14 augustus is niet geteld, omdat toen geen van beiden daartoe in de gelegenheid was.

### Steltlopers

De minst algemene steltlopers waren Goudplevier (1 ex. op 13 aug en 1 ex. op 22 aug), Zilverplevier (1 ex. op de 27e) en Bonte Strandloper (1 ex. op de 18e). Het meest algemeen was de Kievit. Het aantal van deze weidevogel was doorlopend veranderlijk ten gevolge van doortrek. Soms was het kontinu een komen en gaan van kleine, maar af en toe ook "respectabele", groepen

Kieviten. Ook tussen de vennen vond veel uitwisseling plaats, het geen het tellen vaak sterk bemoeilijkte. De grootste concentraties bevonden zich doorgaans aan de Keijenhurk en het Withollandsven. Op 21 augustus werd het totale aantal Kieviten op 4510 geschat, het maximum. Een "extreem dieptepunt" werd bereikt op 27 augustus, toen slechts 166 exemplaren werden geteld, zonder dat daarvoor een reden te vinden was.

De Kleine Plevier en de Bontbekplevier werden vrij onregelmatig aangetroffen. De eerste 3 Bontbekplevieren werden op de 15e waargenomen. Op de 21e bevonden zich wederom 3 exemplaren in het gebied en tussen 25 en 27 augustus verbleven 1 en kortstondig 2 exemplaren op de oevers. Het maximale aantal Kleine Plevieren werd op 8 augustus geteld. Aan de Keijenhurk fourageerden toen 7 exemplaren. Buiten een afwezigheid tussen 18 en 24 augustus werden verder steeds enkele exemplaren opgemerkt.

Scholekster, Regenwulp, Wulp en Grutto verschenen voornamelijk in de avonden op de Landschotse Heide met de bedoeling om aan de vennen te overnachten. Drie maal werd een slaapplaatstelling gehouden. Eén datum (28 juli) viel buiten de telperiode, maar is wel in onderstaand overzichtje voor de volledigheid opgenomen.

|             | 28-07 | 10-08 | 18-08 |
|-------------|-------|-------|-------|
| Scholekster | 10    | 16    | 2     |
| Regenwulp   | 7     | 32    | 27    |
| Wulp        | 75    | 110   | 285   |
| Grutto      | 465   | 71    | 42    |

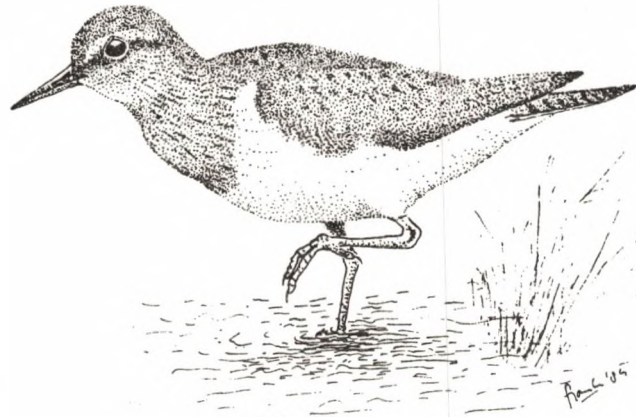
Het is vooral aardig dat deze resultaten het feit illustreren, dat de Wulp in de loop van augustus sterk op de slaapplaats toeneemt, terwijl de Grutto in die maand juist duidelijk weg- of doortrekt.

De Kempmaan was in wisselend aantal vertegenwoordigd. Hoewel de staafdiagram tussen 15 en 17 augustus een piek (32 ex) laat zien, moet over het geheel bekeken geconcludeerd worden dat er weinig sprake was van een toe- of afname van de doortrekintensiteit.

Bij de Tureluur is dat wel het geval. Het piekerige verloop laat voor die soort in de loop van augustus een afnemende tendens zien. Vrij opmerkelijk is de kortstondige opleving op 23 augustus naar 12 exemplaren.

Zowel de Groenpootruiter als de Zwarte Ruiter namen gedurende de telperiode sterk in aantal toe. De Groenpootruiter lijkt op 23 augustus haar maximum (28 ex.) bereikt te hebben, terwijl de Zwarte Ruiter, waarvan overigens pas op 10 augustus de eerste 2 exemplaren in het gebied verschenen, bij afsluiting van het onderzoekje het hoogste aantal tot dan toe bereikte. De laatste drie teldagen verbleven maar liefst 48 exemplaren op de Landschotse heide en het is maar zeer de vraag of dat aantal het maximum was. Nog niet eerder werd op de Landschotse Heide zo'n grote groep Zwarte Ruiters aangetroffen!

Op de eerste teldag, 7 augustus, werden 21 Oeverlopers geteld. De verdere periode bleef het gemiddelde rond de 10 exemplaren schommelen, met enkele fikse uitschieters naar boven en beneden.



Oeverloper

De Bosruiter was vooral in de eerste twee weken goed vertegenwoordigd. De pieken van 22 en 24 exemplaren zijn echter niet uitzonderlijk voor de Landschotse heide, waar in sommige jaren wel meer dan 30 exemplaren verblijven. In de laatste telweek nam het aantal beduidend af en 27 augustus was de eerste dag dat geen Bosruiters werden waargenomen.

Vrijwel onafgebroken waren, sterk verspreid, een aantal Witgatjes in de omgeving van de vennen aanwezig. Overdag ging de voorkeur van deze vogels uit naar modderige, liefst wat beschutte plekjes. De overdag veelal solitaire vogels groepeerden zich tegen de avond om gezamenlijk een slaapplek op te zoeken. Het maximaal getelde aantal bedroeg 12 exemplaren.

Een schitterend verloop laat de staafdiagram van de Watersnip zien. Van 72 exemplaren op 7 augustus nam het aantal toe tot 255 exemplaren op 15 augustus, om zeer geleidelijk weer af te nemen naar 16 stuks op de 27e van die maand. Het gaat bij deze soort om minimumcijfers, want de Watersnip is een erg moeilijk te tellen soort; ondertelling is dus niet uitgesloten.

#### Overige soorten

Gedurende het onderzoekje waren de Fuut en de Dodaars onafgebroken in het gebied aanwezig. Beide soorten zijn op de Landschotse heide broedvogel, bovendien was er duidelijk sprake van doortrek. Zo nam het aantal Futen van 6 exemplaren op 7 augustus geleidelijk af naar 1 exemplaar op 16 augustus en bedroeg het aantal op de 19e opnieuw 6 exemplaren.

Het aantal Dodaarsen veranderde van dag op dag. Maximaal werden 7 exemplaren geteld, minimaal 1. Ook verbleef regelmatig een Geoorde Fuut op een van de vennen. Op 8 en 9 augustus bevonden zich op de Keijenhurk zelfs 2 exemplaren.

Op 13 augustus verscheen uit oostelijke richting een onvolwassen Aalscholver, die zich korte tijd op het Kromven ophield.

Het aantal Blauwe Reigers verliep tijdens de telperiode volgens een golfbeweging (zie staafdiagram). Maximaal waren 58 exemplaren aanwezig, minimaal 15. Opvallend is dat deze twee uitersten erg dicht na elkaar vielen.

Het voorkomen van grotere aantallen hing mogelijk samen met lage waterstanden: de hier rijkelijk voorkomende hondsvij was daardoor gemakkelijk bereikbaar. Overdag verbleef het merendeel van de vogels aan de Keijenhurk, maar ze overnachtten vermoedelijk bij de rustige plas ten noordoosten van de visvijvers, de plaats waar ze ook consequent naar uitweken bij verstoring. Op 7, 8 en 9 augustus was een adulte Zwarte Ooievaar bij de Keijenhurk aanwezig. Het ongeringde exemplaar hield zich vrijwel uitsluitend bezig met poetsen en fourageren. Op 9 augustus verdween de vogel in zuidwestelijke richting, na eerst erg hoog te cirkelen.

Van 8 tot en met 23 augustus en ongeveer een week later weer tenminste twee weken lang, vertoefde een onvolwassen Lepelaar op de Landschotse heide. Vermoedelijk ging het om hetzelfde exemplaar. Zover we weten is deze Lepelaar in deze periode nergens in de Kempen gesignaleerd, en dat mag zeer opmerkelijk worden genoemd.

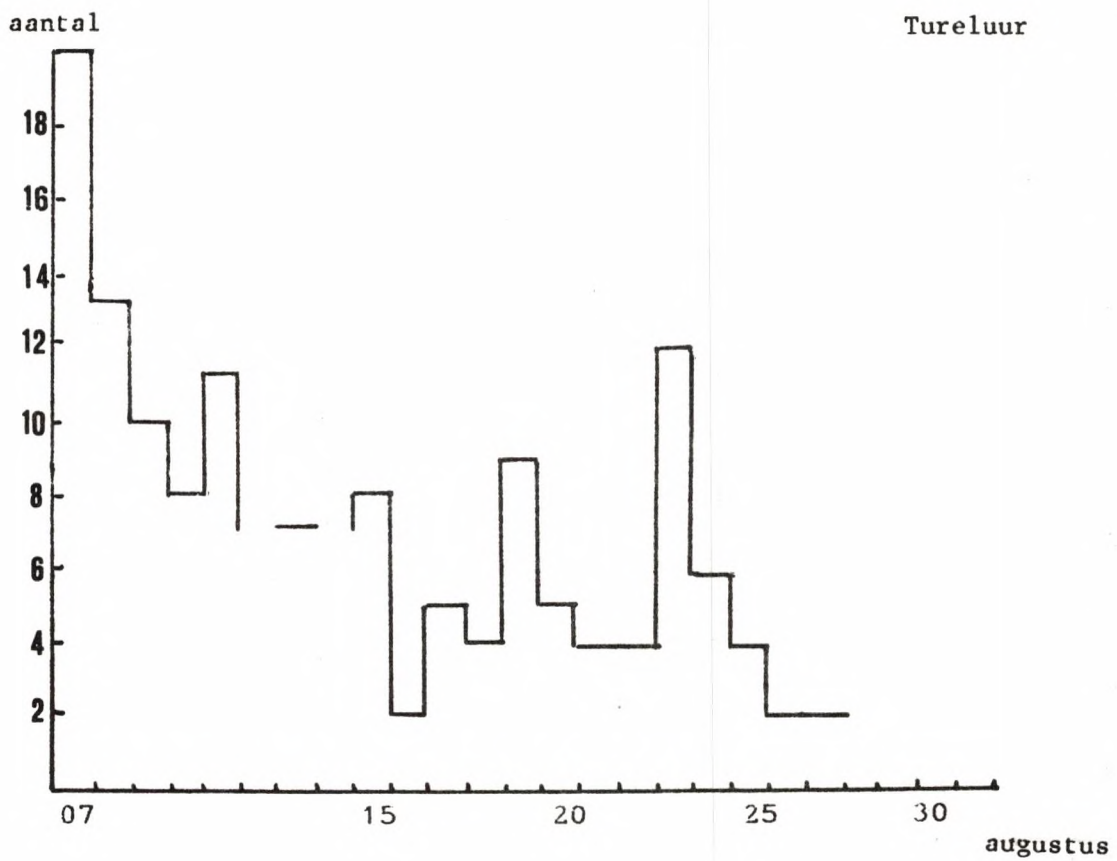
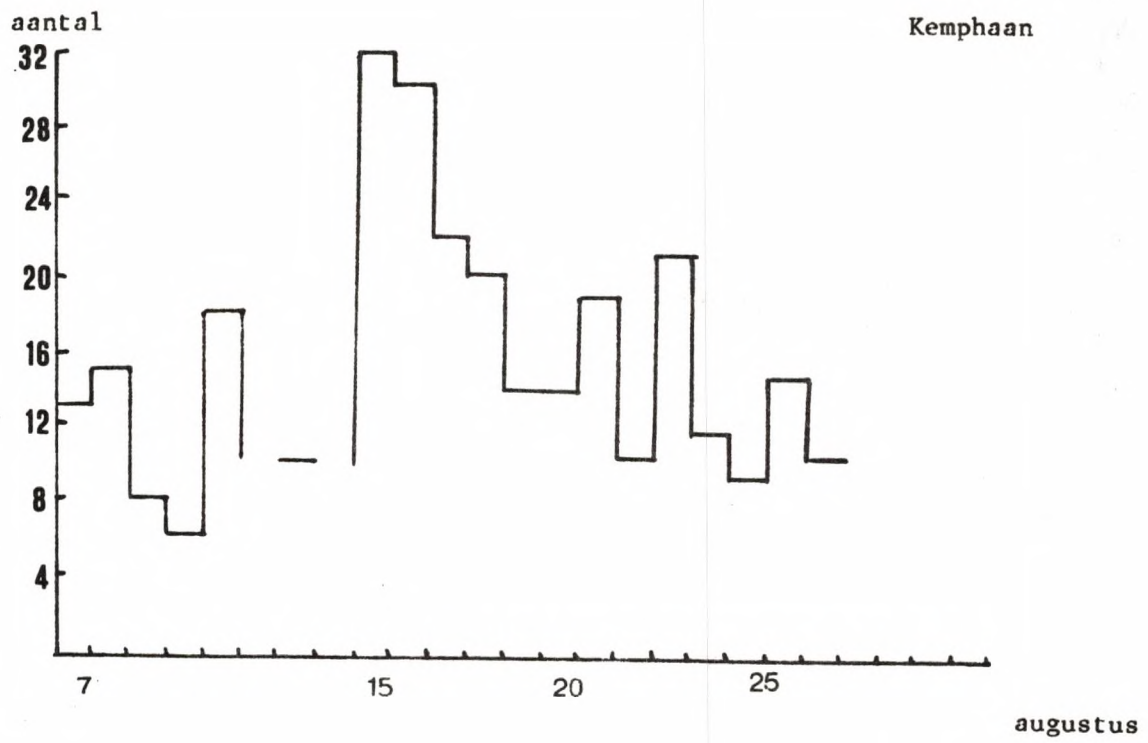
Alleen op 11 augustus werd een Zomertaling ontdekt. Omdat deze soort in deze tijd van het jaar het eclipskleed draagt is het goed mogelijk dat exemplaren over het hoofd zijn gezien! Het aantal Wintertalingen bleef begin augustus aanvankelijk vrij stabiel, maar nam later via twee pieken beduidend toe. Het maximum getelde aantal bedroeg 134 exemplaren en het minimum 35.

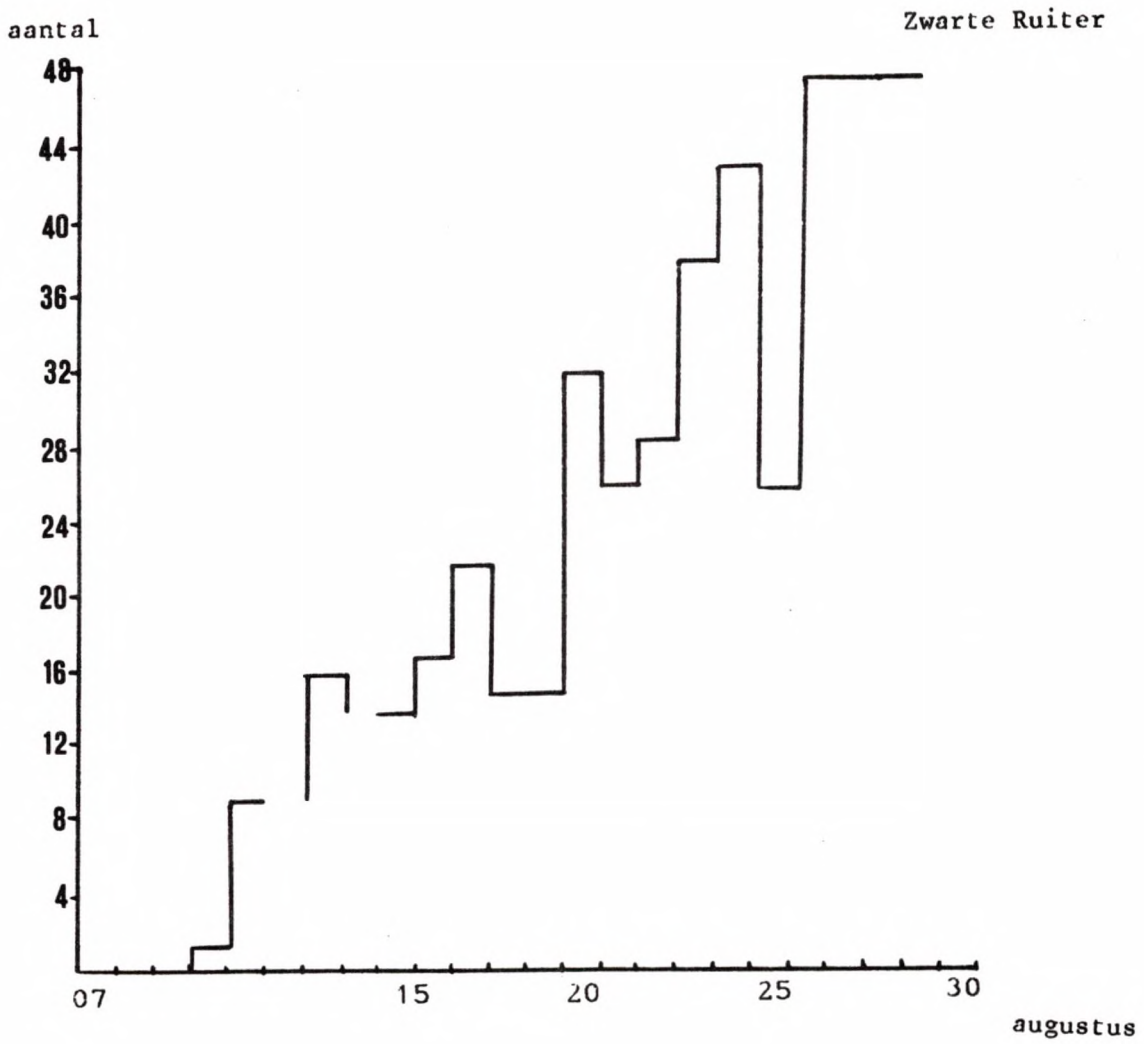
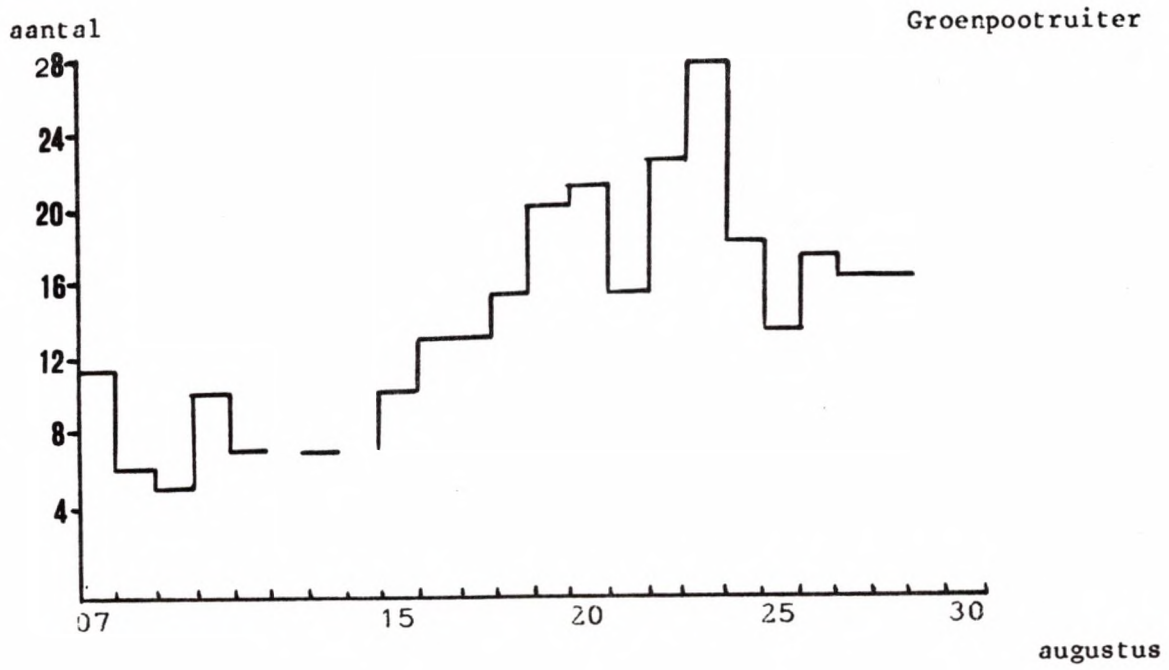
Het aantal Wilde Eenden lag vaak tussen de 535 en de 675. Het vermoeden bestaat dat dat aantal ongeveer het vaste aantal pleisterende vogels geweest moet zijn. Uitlopers - naar maximaal 820 exemplaren - hebben waarschijnlijk betrekking op doortrekkers.

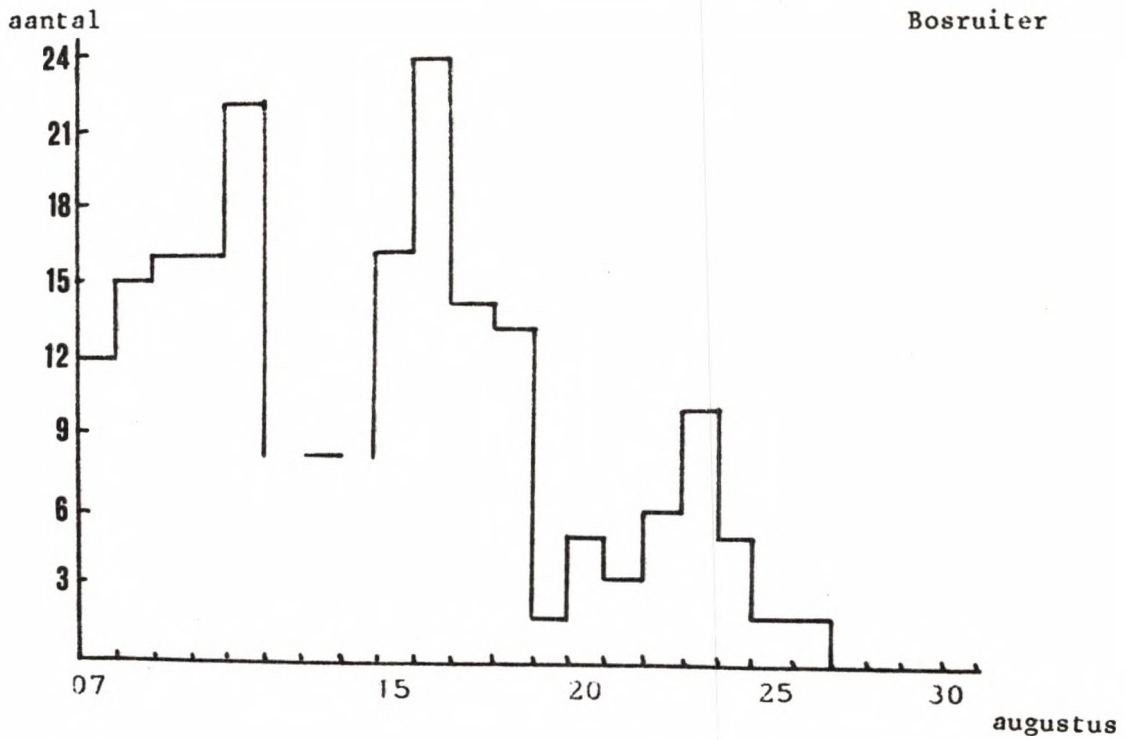
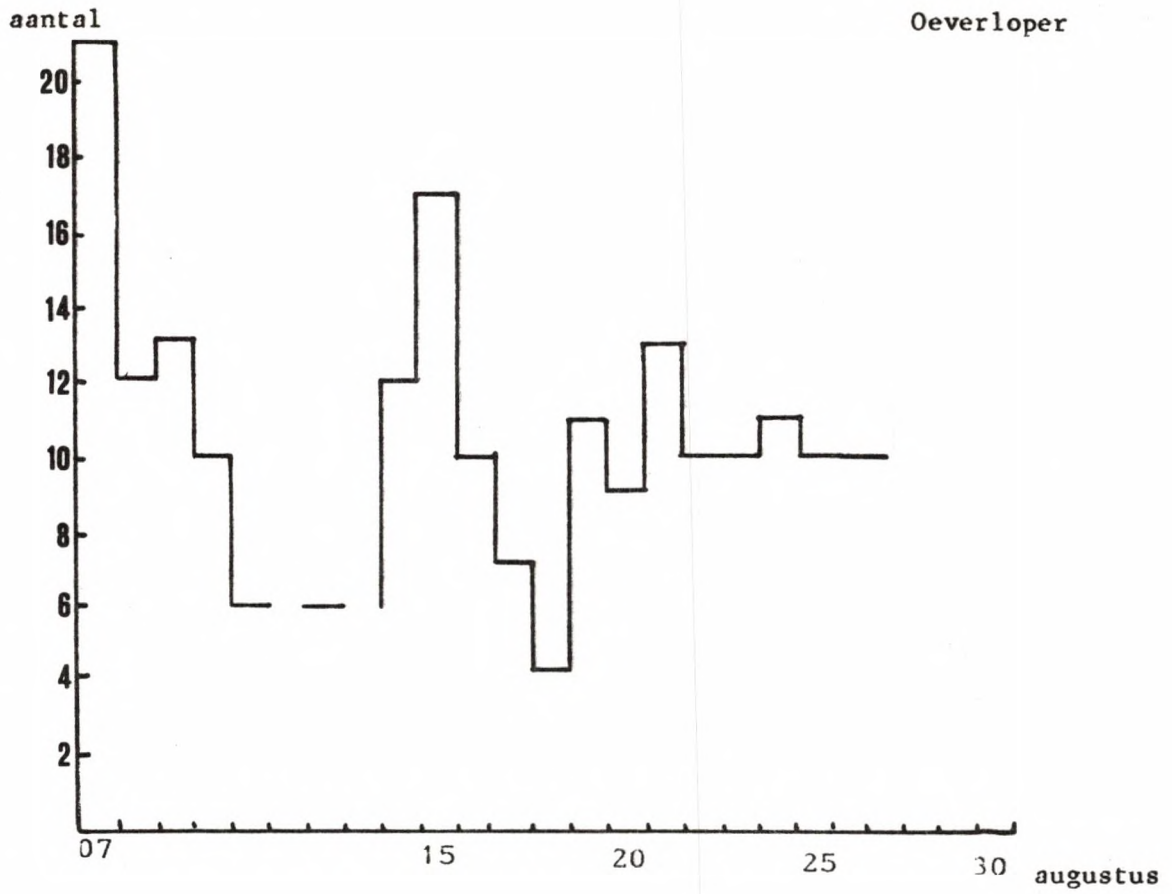
Kuifeend en Slobeend waren vrijwel onafgebroken op de vennen aanwezig, zij het in erg klein aantal. Het maximum aantal Slobeenden bedroeg 13, het aantal Kuifeenden 4. Eenmaal, op 24 augustus werd een Pijlstaart waargenomen, en merkwaardigerwijs eveneens slechts eenmaal een Tafelend, een soort die normaal geen ongewone verschijning is op de Landschotse heide!

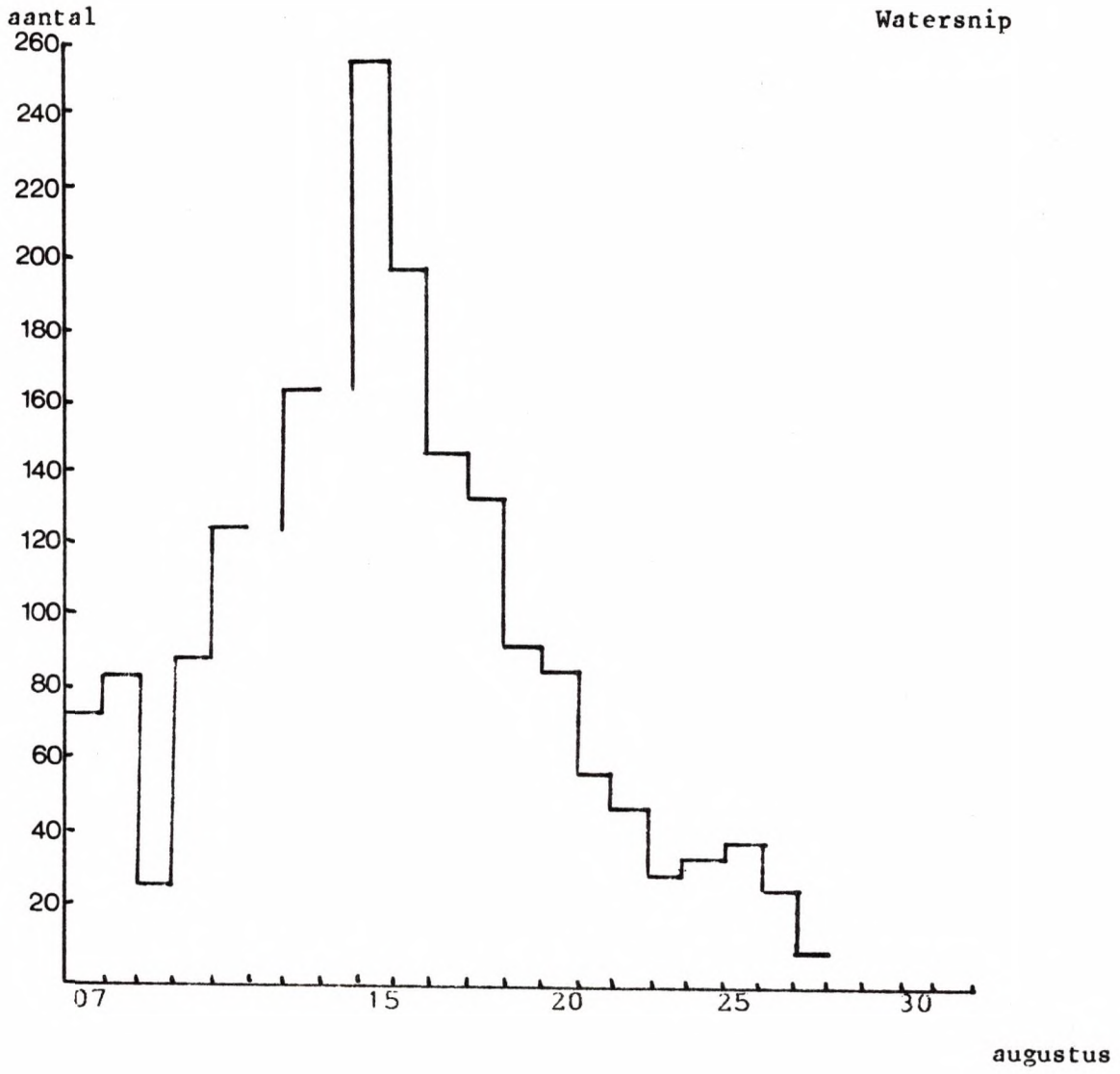
Adres: Marialaan 26, 5541 CD Reusel (04976 - 2271).

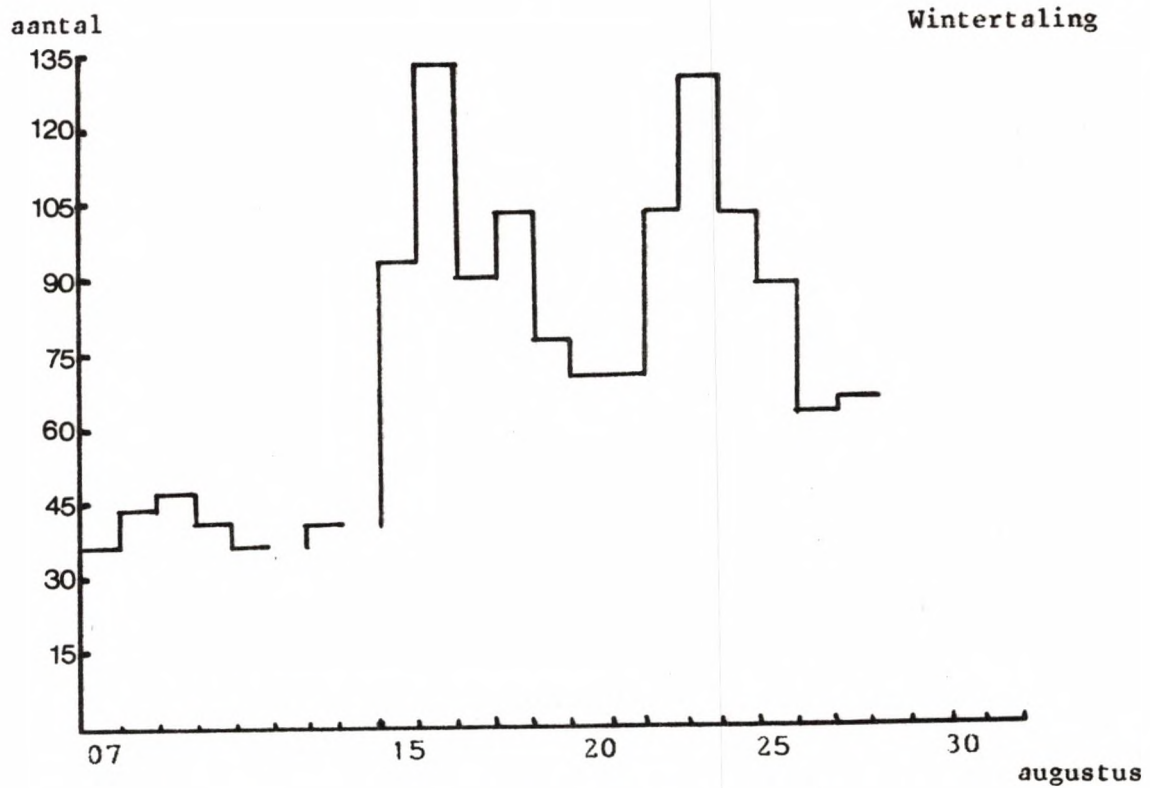
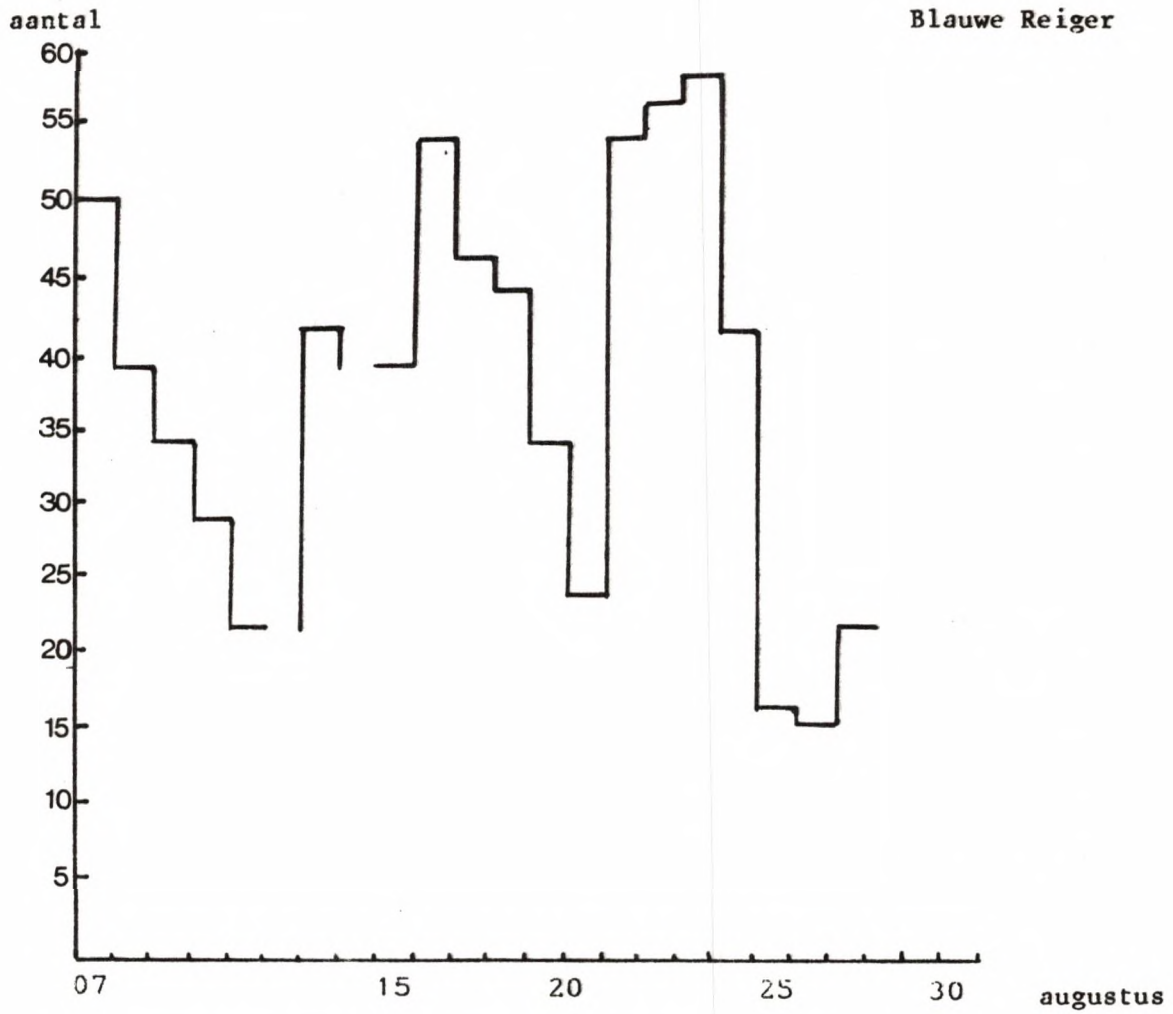


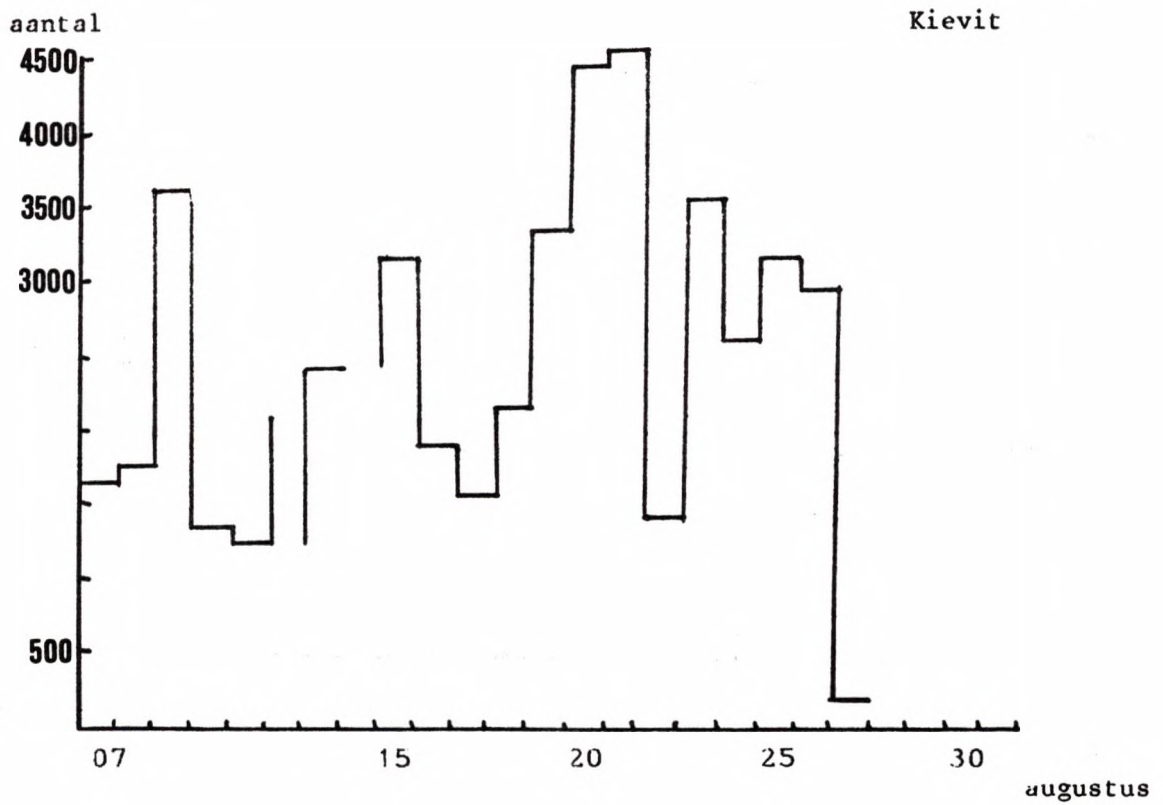
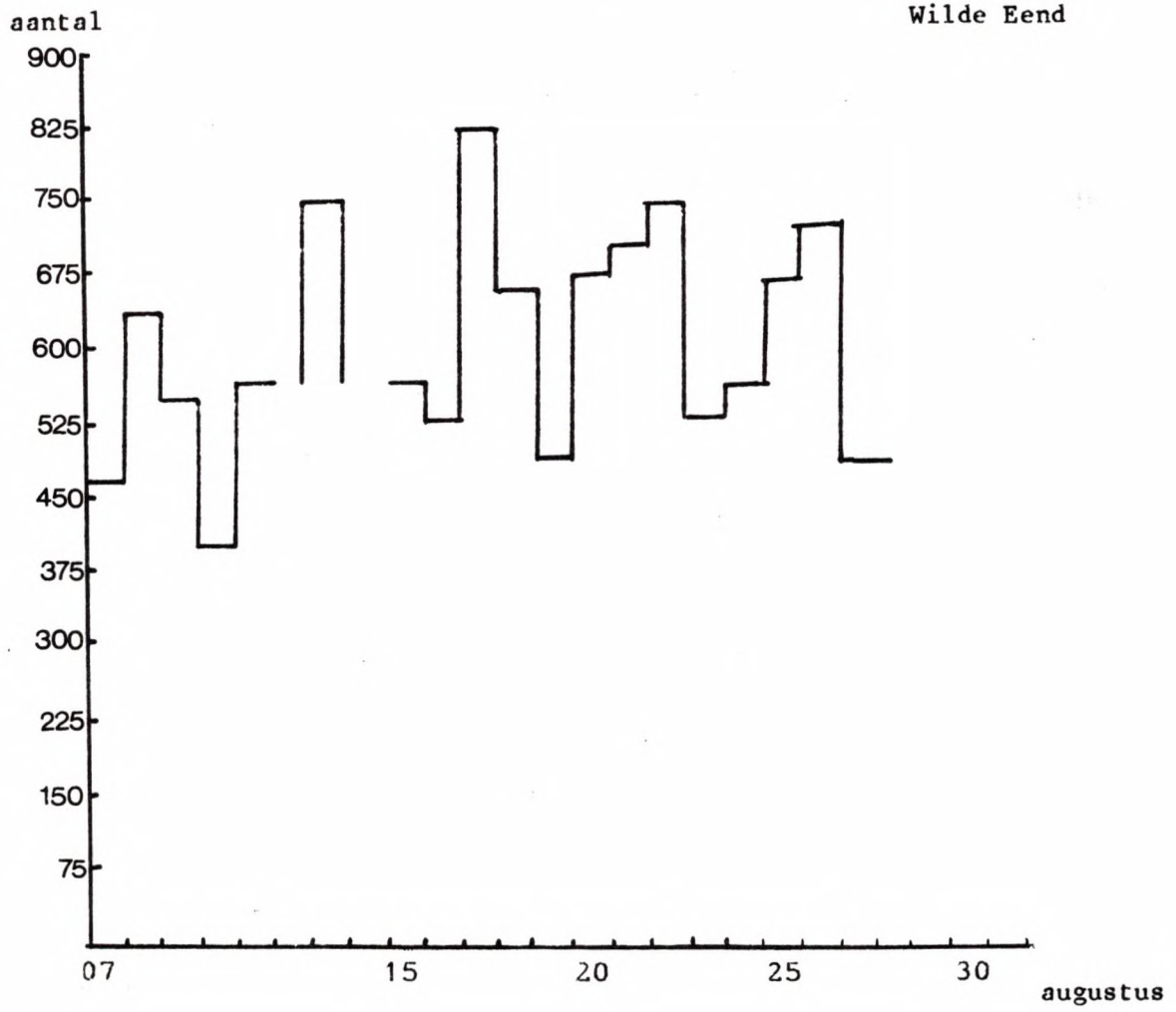












## INVASIE VAN STRANDLEEUWERIKEN IN MIDDEN EN OOST BRABANT IN DE WINTER VAN 1986/87

Tom Heijnen

---

### Inleiding

De Strandleeuwerik is een normale verschijning als doortrekker en wintergast langs de Nederlandse kust. Waarnemingen in het binnenland zijn echter schaars en wat midden-en oost Brabant betreft zelfs uitzonderlijk te noemen. Tot 1967 waren er vier waarnemingen bekend (Van Erve et al. 1967) en nadien zijn er niet zoveel bijgekomen, ondanks het feit dat er al jaren wintervogeltellingen gehouden worden.

In januari 1987 kwam een spektakulaire invasie van de Strandleeuwerik in Nederland op gang. Het aantal waargenomen exemplaren bedroeg vele duizenden, waarvan zo'n 1500 in midden- en oost Brabant. Ongetwijfeld hebben er vele tienduizenden exemplaren in Nederland verbleven. In dit artikel wordt ingegaan op de invasie in midden- en oost Brabant. Tevens wordt de situatie in geheel Nederland besproken.

### Methode

De Strandleeuwerik-waarnemingen zijn niet volgens een bepaalde methode verzameld. Ze berusten met andere woorden op toevalstreffers, zodat wat betreft aantallen en verspreiding de nodige voorzichtigheid in acht genomen moet worden.

Van belang is het feit, dat in januari 1987 wederom een "wintervogeltelling" is gehouden, georganiseerd door de Provinciale Planologische Dienst van Noord-Brabant. Het totale onderzochte oppervlak is mij nog niet bekend, maar zal tenminste 1000 km<sup>2</sup> bedragen hebben. Delen van het rivierengebied, de Peelstreek en de Kempen zijn daarbij het beste onderzocht.

De wintervogeltelling zal de waarneemkans van Strandleeuweriken ten opzichten van de overige maanden ongetwijfeld aanzienlijk verhoogd hebben. Niet voor niets is het opvallend, dat er in februari vrijwel geen Strandleeuweriken zijn waargenomen. Desondanks kan er van uitgegaan worden, dat ook in januari slechts een fractie van het werkelijk aanwezige aantal vogels is ontdekt.

Voorkomen in Nederland

De eerste binnenlandse waarneming betreft 75 exemplaren, waargenomen in de NO-polder op 3 januari. Kort daarna komen er ook meldingen uit nog meer landinwaarts gelegen gebieden, zoals de Veluwezoom, Noord-Brabant en de IJselvallei. Vanaf 8 januari beginnen de aantallen en de groepsgrootte toe te nemen. Het zwaartepunt van de invasie ligt vermoedelijk rond de 11e januari. In de loop van februari beginnen de aantallen sterk af te nemen, maar tot in maart worden desondanks nog grote groepen gezien. Zoals te verwachten viel, heeft deze soort in het tijdelijke (Brabantse) winterverblijf een met het broedgebied vergelijkbaar landschapstype opgezocht: open en vlak. Plaatsen waar de soort is waargenomen zijn o.a.: akkers, ijsvlakten, geplagde heidevelden (Veluwe) en wegbermen. Naarmate de sneeuw verder week, werden ook in toenemende mate graslanden als fourageer- en zitplaats gekozen.

Opvallend is, dat juist in de regio's die gewoonlijk favoriet voor de Strandleeuwerik zijn (Groningen, Friesland en de wadden) nauwelijks of geen sprake was van een toename, eerder zelfs van geringere aantallen ten opzichte van andere jaren. Dit verschijnsel wordt ook in de literatuur opgemerkt: als er sprake is van een influx in het binnenland, dalen de aantallen aan de waddenzee-kust (Glutz von Boltzheim). Dit is ook niet verwonderlijk als we de overheersende trekrichting (west) in ogenschouw nemen.

Ook in Noord- en Zuid-Holland bleven de aantallen sterk achter bij die in het binnenland. In de Flevopolders was de gemiddelde groepsgrootte kleiner. Het is nog niet duidelijk of er tussen de overige delen van Nederland opvallende verschillen in talrijkheid waren.

Het geven van een schatting van het werkelijk aanwezige aantal Strandleeuweriken in Nederland is een ondoenlijke zaak. Gezien de lage trefkans staat echter vast, dat het om vele tienduizenden exemplaren ging. Daarmee is deze Strandleeuwerik-invasie voor Nederlandse begrippen uniek. Er zal ruim tachtig jaar terug gegaan moeten worden, om iets dergelijks in de literatuur aan te treffen.

Voorkomen in midden en oost Brabant

## Verspreiding en aantallen

Het merendeel van de Strandleeuweriken is in de poldergebieden langs de Maas en in de aangrenzende gebieden waargenomen (figuur 1). Voorts komen er relatief veel meldingen uit de Kempen.



Figuur 1. Aantal waargenomen Strandleeuweriken in midden en oost Brabant per atlasblok, januari - maart 1987.



Opvallend is het geringe aantal waarnemingen in het centrale deel van midden-en oost Brabant en de Peelstreek. In het eerste geval heeft dit waarschijnlijk te maken met het geringe aantal vogelaars, dat aldaar in de wintermaanden actief was. In de Peelstreek echter is, zoals gewoonlijk, veel telwerk verricht ten behoeve van de wintervogel-telling. Hier lijkt het geringe voorkomen van de soort dus reeel te zijn.

In totaal zijn 104 waarnemingen binnengekomen, die betrekking hebben op ca 2200 exemplaren. Dubbele waarnemingen (van de zelfde groep op dezelfde dag) zijn hierbij niet inbegrepen. Na aftrek van de waarnemingen die, hoewel op verschillende dagen gedaan, (vermoedelijk) op dezelfde groep betrekking zullen hebben, komt het totaal op 88 groepen van in totaal circa 1445 exemplaren.

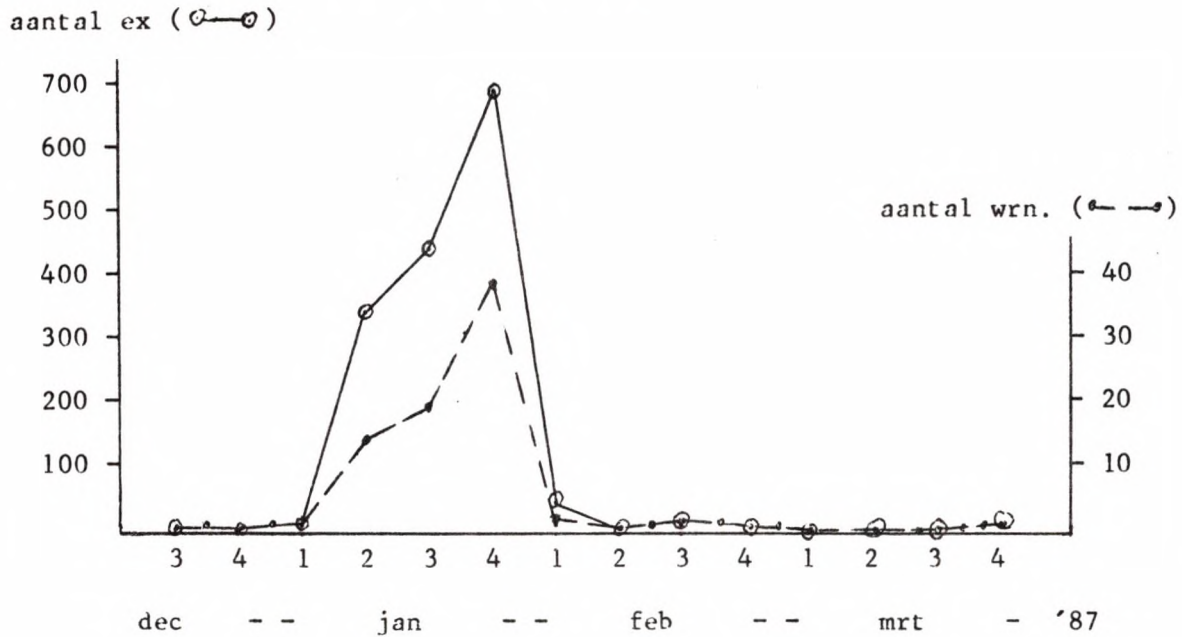
De zeer lage trefkans van de Strandleeuwerik in ogenschouw nemend (zie bij "habitat keuze"), kan er van uitgegaan worden dat er in midden en oost Brabant enkele tienduizenden exemplaren hebben gepleisterd. Dit benadrukt het indrukwekkende karakter van deze invasie!

Op drie waarnemingen na hebben alle waarnemingen betrekking op pleisterende vogels. De drie meldingen zijn:

|                 |  |
|-----------------|--|
| 10 januari 1987 | 1 ex vliegend naar ZW nabij Tilburg;                               |
| 30 januari 1987 | 25 ex vliegend naar N nabij Reusel;                                |
| 1 februari 1987 | circa 5 ex overvliegend in een groep Veldleeuweriken nabij Reusel. |

Het merendeel van de vogels is gezien in de tweede, derde en vierde week van januari (figuur 2). Voor de tweede week van januari zijn er slechts vier waarnemingen, waarvan drie bovendien om de zelfde groep gaan.

Figuur 2. Aantal exemplaren en waarnemingen van de Strandleeuwerik in midden en oost Brabant per week.



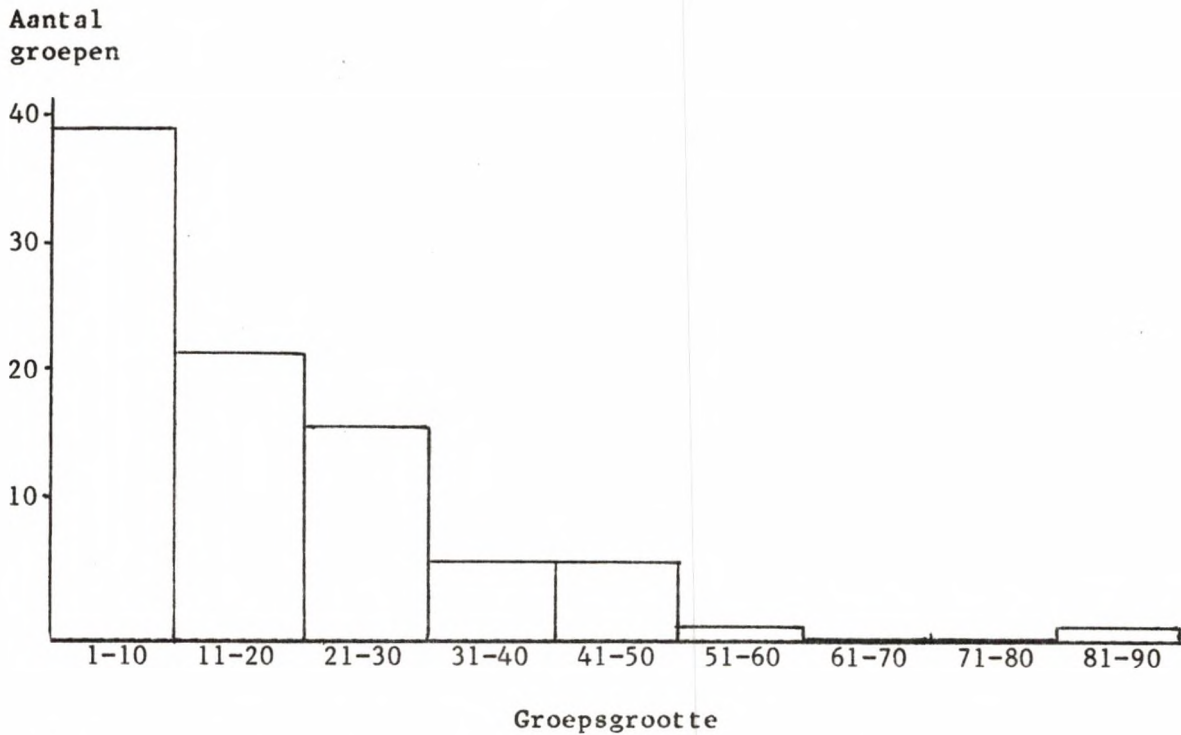
Dit komt overeen met het landelijk beeld. Na januari daalt het aantal meldingen drastisch. Hoewel dit ook op landelijk nivo is gekonstateerd, moet bedacht worden dat juist vanaf 1 februari geen veldwerk meer werd verricht voor de wintervogeltellingen, zodat in midden en oost Brabant niet met zekerheid gesproken kan worden van een reeele afname van de aantallen.

### Groepsgrootte

De meeste groepen bestonden uit 1-10 exemplaren (figuur 3). In totaal werden 12 groepen gezien van meer dan 30 vogels. Hiervan was een groep van 87 Strandleeuweriken nabij Bladel de absolute topscoorder.

De gegevens over de groepsgrootte zullen ongetwijfeld een scheef beeld geven van de realiteit. Grote groepen vallen immers beter op dan kleine en daarom zal naar verhouding een onevenredig groot aantal grotere groepen gemeld zijn. We kunnen aannemen dat de meeste Strandleeuweriken in groepen tot 10 exemplaren verbleven.

Figuur 3. Groepsgrootte van Strandleeuweriken in midden en oost Brabant, januari - maart 1987.



n = 39      21      16      5      5      1      0      0      1

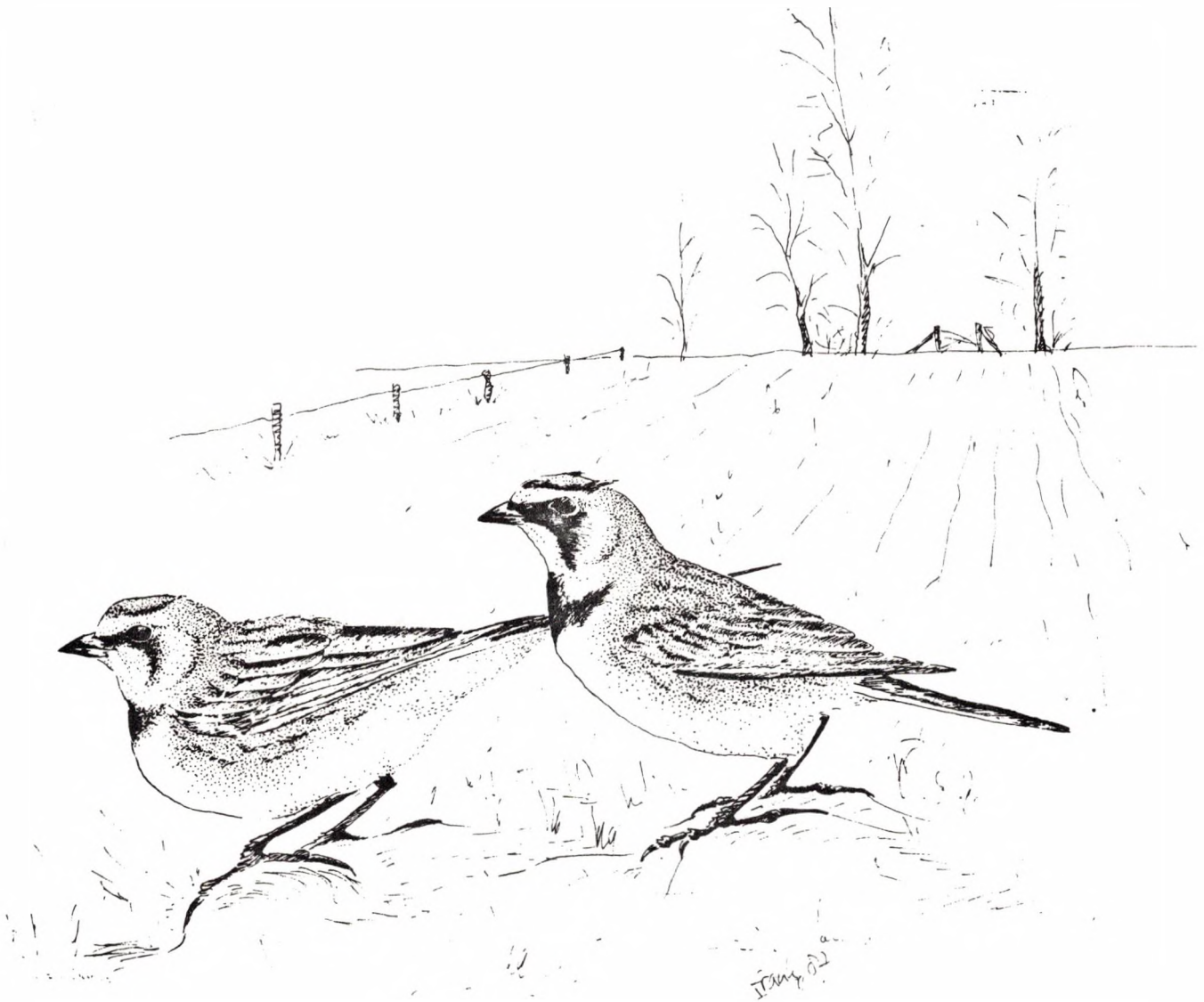
#### Habitat keuze

Van 38 groepen (totaal 703 exemplaren) is de habitatkeuze bekend (tabel 1). Het overgrote deel van zowel de groepen als de exemplaren is gezien op akkers. Stoppelvelden van maisakkers werden hierbij het meest gemeld.

Tabel 1. Habitat keuze van de Strandleeuwerik in midden en oost Brabant in de winter van 1986/87.

| Habitat                  | aantal groepen | aantal exemplaren |
|--------------------------|----------------|-------------------|
| akker (ongespecificeerd) | 5              | 95                |
| koolakker                | 1              | 4                 |
| bietenakker              | 2              | 113               |
| maisakker (stoppelveld)  | 20             | 431               |
| ruderaal terrein         | 2              | 2                 |
| weg (berm)               | 6              | 29                |
| weiland                  | 2              | 29                |

Zoals reeds aangeduid bij "Voorkomen in Nederland" benadrukt dit het beeld, dat de Strandleeuwerik een sterke voorkeur heeft voor kale, open habitats. Bovendien zal duidelijk zijn, dat de kans om Strandleeuweriken waar te nemen zeer gering is geweest. De vogels vallen op de hobbelige, donkere akkers immers nauwelijks op en het is ook niet bepaald het type habitat, dat vogelaars intensief zullen afturen.



Strandleeuweriken in de winter  
 links de man met de vogel, rechts de vrouw met de vogel.

Plaatstrouw

In enkele gevallen zijn vogelaars meerdere malen terug geweest naar de plek, waar zij (of anderen) reeds eerder Strandleeuweriken hadden waargenomen. In drie gevallen bleek een groep tenminste 1 dag aanwezig te zijn, in twee gevallen tenminste 7 dagen en in een geval tenminste 8 dagen. Groepen die (vermoedelijk) zelfs nog langer op de zelfde plaats zijn blijven hangen, zijn:

- tot maximaal 87 ex nabij Bladel. De eerste exemplaren werden hier op 8 januari gezien en vervolgens iedere dag tot en met 18 januari. Bovendien werden op 29 januari nog 17 ex gezien, die wellicht van deze groep afkomstig zijn.
- 11 ex nabij Steensel. Deze groep werd reeds half december opgemerkt en is tot half februari waargenomen!
- 30-31 ex nabij Leende. Hier werd op 19 januari een groep van 31 vogels gezien en op 1 februari, op dezelfde plek, een groep van 30 vogels. Dat het in beide gevallen om de zelfde groep ging lijkt waarschijnlijk.

Al deze waarnemingen wekken in sterke mate de indruk, dat vele Strandleeuwerik-groepen voor lange tijd in een beperkt gebied zijn blijven rond hangen.

Samenvatting

In de winter van 1986/87, maar vooral in januari 1987, was er sprake van een enorme invasie van de Strandleeuwerik in midden en oost Brabant. Er werden tenminste 1445 verschillende exemplaren gezien, verdeeld over 88 groepen. Het werkelijk aanwezige aantal zal hoogstwaarschijnlijk enkele tienduizenden exemplaren bedragen hebben. De meeste vogels werden gezien in het polderlandschap van de Maas (e.o.) en de Kempen. Akkers, vooral stoppelvelden van mais, hadden de voorkeur. In een aantal gevallen kon plaatstrouw over een periode van enkele dagen tot enkele weken vastgesteld worden.

Dankwoord

De snelle wijze waarop veel vogelaars op de vraag om Strandleeuwerikgegevens hebben gereageerd, heeft het mogelijk gemaakt dit artikeltje zo vlot in elkaar te steken. Veel dank is daarom verschuldigd aan:

G. van Aalst, P. Boudewijns, M. v.d. Broek, B. Bronswijk, H. Cornelissen, L. Geraets, W. Gremmen, H. van Grunsven, P. Haane, P. van Happen, M. Helmich, E. Jans, A. Kolen, F. v.d. Laar, J. v.d. Loo, H. de Louweren, H. Munsters, J.P. Ongenae, L. Peeters, F. Post, B. de Ruyter, G. Sanders, M. Slikkerveer, M. Vinken, R. Vinken, R. v.d. Voort, J. Wouters en P. Wouters.

Ook dank ik Rene van der Wal, die zo vriendelijk was om de gegevens te verstrekken over het voorkomen van de soort in geheel Nederland. Het stukje hierover in dit artikel is vrijwel letterlijk van zijn informatie overgenomen.

Rene van der Wal en Leo v.d. Bergh verzamelen gegevens van de Strandleeuwerik in de winter van 1986/87 over geheel Nederland. Waarnemingen, voor zover niet al naar mij opgestuurd, zijn dus zeer welkom. U kunt deze sturen naar:

Rene van der Wal, Van Heemstrastraat 35, 7204 GH Zutphen.

Graag onder vermelding van atlasblok, datum, aantal, biotoop en eventuele bijzonderheden.

Adres: Boschdijk 1081, 5626 AG Eindhoven.



## TECHNISCHE AFGEVAARDIGDEN

---

### SOVON DISTRIKTSKOORDINATOR OOST-BRABANT

Ernest van Asseldonk Sch. Kellenerstraat 68 6042 XH Roermond 04750-25780

### COMMISSIE AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD (namens het SOV)

|                 |                     |                 |            |
|-----------------|---------------------|-----------------|------------|
| Peter Key       | Molenstraat 36      | 5087 BN Diessen | 04254-1917 |
| Sjef Benders    | Wilhelminastraat 58 | 5721 KK Asten   | 04936-1367 |
| Marco Bakermans | Klaproos 17         | 5527 KG Hapert  | 04977-5852 |

### BESTUUR SOV

#### Voorzitter:

Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

#### Sekretaris:

a.i.: Ad van Asten (Interne zaken) en Sjef Benders (Externe zaken)

#### Penningmeester:

Frans Post Noordhoekring 62 5038 GE Tilburg 013-360118

#### Overige leden:

|              |                     |                      |             |
|--------------|---------------------|----------------------|-------------|
| Ad van Asten | Waalreseweg 73 a    | 5554 HB Valkenswaard | 04902-41271 |
| Sjef Benders | Wilhelminastraat 58 | 5721 KK Asten        | 04936-1367  |

### REDAKTIE "ROODBORSTTAPUIT"

|                 |                    |                   |            |
|-----------------|--------------------|-------------------|------------|
| Tom Heijnen     | Boschdijk 1081     | 5626 AG Eindhoven | 04909-2128 |
| Maarten Helmich | Ackerdijkstraat 26 | 5212 GL Den Bosch | 073-414861 |

### SOV WAARNEMINGEN-ARCHIEF

#### Centrale contactpersonen:

|             |                |                   |             |
|-------------|----------------|-------------------|-------------|
| Jon Boesten | De Mommers 12  | 5581 AL Waalre    | 04904-15276 |
| Tom Heijnen | Boschdijk 1081 | 5626 AG Eindhoven | 04909-2128  |

### BETALINGEN

Te voldoen op gironummer 5617837 t.n.v. F.A.H.E. Post, penningmeester SOV, Postbus 319, 5600 AH Eindhoven. Abonnement "De Roodborsttapuit" : voor leden van aangesloten werkgroepen Fl. 10,-, voor overige abonnees Fl. 20,-. Betreffende bedrag te voldoen op bovenvermeld gironummer onder vermelding van "Roodborsttapuit 19..". Oude nummers (ad Fl. 5,-) en kopieën van artikelen (ad f 0,30 per kopie) op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester SOV.

DE ROODBORSTTAPUIT

Periodiek van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen  
(SOV)

---

Jaargang 5

Nummer 2

Juni 1987

---

Redactie: Tom Heijnen (eindredactie), Maarten Helmich

Tekstverwerking: Jet van Asten

Lay Out: Ad van Asten

Tekeningen: Frank Neijts, Lente Bruinsma (Skeletjes), Fred Geven (Hop)

---

SOVON BERICHTEN:

Het Bijzondere Soorten Project in Oost-Brabant, Ernest v Asseldonk 47

LITERATUUR:

Kokmeeuwen in Zuidoost Nederland, Tom Heijnen 51

LOPENDE ONDERZOEKEN:

Overzicht van lopende onderzoeken 54

KORTE MEDEDELINGEN:

Waarnemingen van een Hop in het Bossche Broek, Fred Geven 55

Evaluatie derde bekendelseizoen, Lex Peeters 56

Russische Kauwen in midden en oost Brabant (vervolg), Tom Heijnen 58

Boomvalken boven het Platvoetje, Strabrechtse heide, Tom Heijnen  
en Jan van der Winden 59

Lopend onderzoek, Maarten Helmich 62

Ransuilen in Son en hun menu, John Bruinsma 63

Verloop van Steltloper trek op de Landschotse Heide, augustus 1986,  
Lex Peeters 73

Invasie van Strandleeuweriken in midden en oost Brabant in de winter  
van 1986/'87, Tom Heijnen 83